

**Læsø
Museum
2021**

**Museumsforeningen
for Læsø**

Udgivelse, redaktion og tilrettelæggelse:

Museumsforeningen for Læsø

og Læsø Museum

© 2022

Grafisk tilrettelæggelse: Indtryk

ISBN 978-87-88683-60-8

ISSN 1903-8372

Forside: Læsø Salt & Tang blev i 2021

optaget på tentativlisten, som er en forudsætning for at komme i betragtning til UNESCOs verdensarvsliste.

Bagside: Åbningstider 2022

Indhold

Læsø Museum 2021	4
<i>Simon Kyhn-Madsen</i>	
Museumsforeningen for Læsø 2021	8
<i>Bodil Kessler</i>	
Frihedskæmpere på Læsø	14
<i>Karin Engel Jønsson</i>	
En påskenordost	20
<i>Orla Meier Steffensen</i>	
Læsøboere på havkalfiskeri ved Island	28
<i>Arnt Jerup Wiis</i>	
Den brune Læsøbi	44
<i>Torben Nielsen</i>	
Heksetegn	48
<i>Anna Søe</i>	
Restaurant Hummerens Hus	52
<i>Kurt Dahl</i>	
Museumsforeningen for Læsø og Læsø Museum 2021	59

Læsø Museum

2021

Desværre blev året 2021 ikke som håbet året, hvor vi endeligt kunne sige farvel til coronavirussen og de restriktioner, som museet og resten af samfundet måtte leve med i 2020. Sæsonstarten blev udskudt fra uge 7 i februar til uge 16 sidst i april, og selv om vi hen over sommeren næsten glemte virussen, måtte vi sidst på året igen tvangslukkes med virkning ind i det nye år 2022. Selv om nedlukningerne ikke har kunnet ses økonomisk, har uforudsigeligheden været årsag til mange frustrationer i personalegruppen.

At der mangler arbejdskraft i samfundet, har vi også kunnet mærke på Læsø Museum. Specielt har det været vanskeligt at finde arbejdskraft til de mange kustodetimer, museet har brug for særligt i sommermånederne. Det er desværre en tendens, vi forventer fortsætter ind i 2022.

Læsø Museum havde i 2021 den store fornøjelse at lære Anna Søe at kende. Anna var fra 1. juli til den 19. november tilknyttet museet som praktikant og fik i de pågældende måneder mulighed for at prøve kræfter med museumslivet. Det blev blandt meget andet til, at museets hummerhytte ved Horneks på øens nordkyst blev helt nyformidlet.

Indsamling, registrering, bevaring og forskning

Selv om Læsø Museum fører en restriktiv indsamlingspolitik, modtager vi fortsat genstande, som efterfølgende bliver optaget i museets samling. I 2021 optog museet således 17 nye genstande i samlingen. Som et led i sin praktik deltog Anna Søe i et Sarskursus på Vartov i København og registrerede efterfølgende flere genstande til museets samling.

Formidling

Årets særudstilling og museet i det hele taget åbnede den 21. april grundet coronanedlukningen. Udstillingen "Besættelsen på Læsø" beskriver blandt andet samarbejdet med og modstanden mod den tyske besættelsesmagt under skiftende forhold 1940-45. Tyskernes strategiske interesse i Læsø undersøges, og besættelsesmagts aftryk på øen kortlægges frem til i dag. Udstillingen "Besættelsen på Læsø" erstatter udstillingen om "Tro og overtro".

Det var muligt at besøge museets udstillinger på Byrum Hovedgade 68 fra den 21. april og indtil coronapandemien lukkede museet ned kort før jul. Den planlagte åbning af Museumsgården i påskeferien

*Anna Sør i færd med
at lave ny bæk til
Hummerhytten ved
Horneks Odde.*

*Et godt eksempel
på tålmodigt husflid
optaget i museets
samling i 2021.*

måtte derfor udskydes til den 21. april, hvor smittetalene i Danmark havde nået et niveau, hvor det igen var forsvarligt. Åbningen var dog betinget af en række restriktioner såsom plexiglas mellem kustoder og publikum samt afspringsmuligheder i museets butik og udstillingslokaler. På denne vis kunne museet holde åbent frem til den 15. december, hvor museet atter tvangslukkede og fortsat er det i skrivende stund. På trods af tvangsnedlukningen i foråret og fra midten af december og en del aflysninger af store og små begivenheder havde museet lige over 12.000 gæster i 2021.

I perioden, fra museet kunne slå dørene op den 21. april og frem til skolernes efterårsferie den 23. oktober, gæstede 7372 betalende mennesker Muse-

umsgården og 4691 Museumshuset. Det er desværre et betydeligt fald i forhold til 2020, men også et lille fald sammenlignet med 2019, hvor de tal var på 7569 og 6729.

I april måned færdiggjorde museet formidlingen af "Det gamle Tingsted" umiddelbart øst for biografen og på den modsatte side af vejen fra Stenbækgaard.

Efter næsten 30 år lykkedes det endelig at få sat gang i registreringen af Læsøs Jord- og Stendiger. Arkæolog Caroline Mortensen påtog sig med stor indsigt og iver at få registreret en del af de mange jord- og stendiger, der stadig findes på Læsø. Læsø Kommune støttede projektet med kr. 75.000,-. Målet med registreringerne var i første omgang at få ajourført Læsø

Niels Erik Nielsen og Anna Søe vrider vaskere til shelteret på Museumsgården. Foto: Tom Andersson.

Det gamle tingsted.

Kommunes kort, således at der ikke kan være tvivl om, hvor de fredede diger befinder sig i landskabet.

Det blev også i 2021, at "Læsø salt og tang" kom med på UNESCO's tentative liste. Nu forestår så arbejdet med at få "Læsø salt og tang" fra tentative listen til UNESCO's verdensarvs liste. Et arbejde Læsø Museum forventer sig meget af.

I 2021 afholdtes 71 offentlige rundvisninger fordelt mellem Museumsgården og Museumshuset. Derudover lavede museets ansatte 3 private rundvisninger og 24 for skoleklasser. Der blev endvidere lavet 8 tanghusrundvisninger i Gl. Østerby.

Som en ny aktivitet kunne man ved Museumsgården i 27 dage henover sommeren deltage ganske gratis i tængningen af en til lejligheden konstrueret shelterbygning. Det benyttede hele 1060 personer sig af.

Tidligere formand for Museumsforeningen, Jette Munk, var ved 4 lejligheder iført sin smukke læsødragt og gik omkring blandt publikum i og uden for på gården. Hun fik mangan god snak med gæster i formidlingen af den.

Tanghusenes dag kunne i 2021 genoptages den 17. oktober til stor glæde for ca. 600 gæster, der lagde vejen forbi på dagen. Hedvigs Hus, der også havde åbent som en del af arrangementet, havde ved den lejlighed 45 besøgende.

Museets facebookside havde ved årsskiftet 1500 følgere.

Lokalhistorisk arkiv

har i lighed med resten af museet været underlagt restriktioner i 2021, der bevirkede, at det ikke på samme måde var muligt at besøge arkivet direkte fra gaden. På grund af de strenge pladskrav måtte arkivets gæster

frem til slutningen af august bestille tid i forvejen. 124 personer fandt sig imidlertid i de øgede afstandskrav og besøgte arkivet. Arkivet modtog desuden 84 henvendelser per telefon eller mail.

En stor tak til arkivets frivillige, der ufortrødent har arbejdet videre på trods af de fortsatte krav og restriktioner.

Publikationer

Læsø Museumsforening og Læsø Museum valgte for 2020-årsskriftet at udgive et temanummer med overskriften Kvinder på Læsø. Peter Gai Hjulmad indledte med *"Salige ere de døde, som dør i Herren"*, der også er indskriften på Juliane Margrethe Gais gravsten, om hvem artiklen handler. Helle Rafn fortsatte med en artikel om *"Læsökunstneren Bine Reffeldt Lund"*, også kaldet den flittige malerbi. Anette Agerboe da Rosa fortalte dernæst om *"Jordemødre på Læsø"*. Anette kunne i sit arbejde trække på Nina Jensens forarbejde. Nina arbejdede i mange år som frivillig på Lokalhistorisk arkiv. Ann-Elisabeth Lose skrev om *"Den kvindelige Læsøsnedker"* – Kirstine Thuren Skov, hvis møbler blandt andet kan nydes på Museumsgården. Jette Munk kunne dernæst berette om de læsøkvinder, der forlod øen i en kortere eller længere periode for at søge arbejde, i *"Læsøpiger med udlængsel"*. Kjeld W Jensen tog sig dernæst af at fortælle kvindebevægelsens historie på Læsø i *"Kvindebevægelser på Læsø"*. Karin Engel Jønsson fortalte en meget personlig historie med titlen: *"Min barndom på Læsø var faster Mille – faster Mille var Læsø"*. Helle Rafns andet bidrag til temanummeret handlede om *"Asta på Nordre Rønner"*, husstandsfyrrasser på Nordre Rønner fra 1. august 1948 og til 1963, hvor fyret blev automatiseret.

Til sidst kunne Lili Jepsen, museets mangeårige medarbejder, øse af sin viden om *"Sine Krogbæk – et kvindeliv i en brydningstid."*

De mange artikler gjorde, at museets mangeårige samarbejdspartner Stefan Detreköys grafiske evner blev testet til det yderste. En stor tak til Stefan og de mange skribenter fra Læsø Museum og Museumsforeningen.

FN 162 Ellen

Desværre måtte samtlige sejladser med Ellen aflyses igen i 2021 på grund af coronasituationen. Både Havets dag i Vesterø og Jomfruhummerfestivalen i Østerby blev gennemført med begrænsning på deltagerantallet, hvorfor Ellen heller ikke kom ud at sejle de pågældende dage.

Hedvigs Hus

I 2021 nåede restriktionerne heldigvis lige at blive hævet i tide til, at Hedvigs Hus' årlige tradition for at afholde Valborg Aften den 30. april kunne gennemføres. 40 personer deltog i arrangementet. Åbent husarrangementerne kunne også gennemføres, hvilket resulterede i mindst 2180 besøgende.

Tak til alle museets medarbejdere, bestyrelsen og de mange frivillige, der på trods af coronapandemien var med til at gøre 2021 til et godt år. Det var specielt glædeligt, at det lykkedes at afholde julefrokost for museets personale, samarbejdspartnere og frivillige den 3. december. Igen skal der lyde en stor tak til museets personale og frivillige, der på trods af usikkerhed omkring arrangementer m.m. på grund af coronapandemien bliver ved med at holde fanen højt.

Museumsforeningen for Læsø

2021

Heller ikke 2021 blev et normalt år. Vi befinder os stadig i coronavirussens skygge, og den sætter præg på vores dagligdag trods vaccinationer og restriktioner. Alligevel har det været muligt for Museumsforeningen, der ved årets udgang talte 684 medlemmer, at afholde 5 bestyrelsesmøder, at deltage på markedet i sommer og at gennemføre både generalforsamling og et arrangement i oktober.

Årsskriftet skulle have været udgivet d. 27. marts, samtidig med generalforsamlingen, som måtte aflyses grundet corona. Et rigtig flot årsskrift med temaet: ”Kvinder på Læsø”, og bestyrelsen var stolt over den fine udgave, som har fået stor ros fra mange sider. Læsøposten bragte en fin omtale, og årsskriftet blev annonceret på Facebook. Da det trak ud med generalforsamlingen, sendte bestyrelsen årsskrifterne ud til de udenørs medlemmer, og det blev dyrt, fordi årsskriftet vejede mere end normalt. Samtidig kunne medlemmer boende på Læsø hente medlemskort og årsskrift hos Kirsten Larsen.

Generalforsamling

D. 31. maj blev det muligt at forsamles til generalforsamling, og den fandt sted i Forsamlingshuset med ca. 35 deltagere. Leif Ladefoged blev valgt som dirigent og Simon Kyhn-Madsen som sekretær. I Museumsforeningens vedtægter § 7 står der, at der i ulige år vælges 3 til bestyrelsen og i lige år 4. Da det modsatte har været praktiseret i en række år, foreslog bestyrelsen at rette op på praksis ved at lade valgperioden for et af de bestyrelsesmedlemmer, der er på valg, forlænge med et år. Bestyrelsen foreslog, at Birte Strøms valgperiode blev forlænget med et år. Dette godkendte generalforsamlingen, og således blev en vedtægtsændring undgået. På valg var Jette Munk, Karin Engel Jønsson og Erik Møller Sørensen. Erik Møller Sørensen var villig til genvalg. Jette Munk og Karin Engel Jønsson ønskede ikke genvalg. Ifølge Museumsforeningens vedtægter skal der vælges 3 til bestyrelsen og opstilles mindst 4. Ud over Erik Møller Sørensen blev Bodil Kessler, Ann-Elisabeth Lose og Jens-Christian Olesen foreslået. Valgt til bestyrelsen blev Ann-Elisabeth

Lose, Jens-Christian Olesen og Bodil Kessler. Karin Engel Jønsson og Anette Agerboe da Rosa blev valgt som suppleanter.

Efter eget ønske havde Jette Munk valgt at stoppe i Museumsforeningens bestyrelse efter 7 år på formandsposten. Jette høstede stor ros for sit formandskab, som hun i 2014 overtog efter Preben Mikkelsen og blev Museumsforeningens første kvindelige formand. Birgit Stoklund overrakte Jette en buket blomster og takkede for godt samarbejde gennem alle årene. Jette Munk takkede Erik Møller Sørensen for rigtig mange år i bestyrelsen og hans engagerede arbejde. Også Karin Engel Jønsson blev takket for sit

engagement og store arbejde med bøgerne "Som Jeg Husker Det". Den afdgående formand takkede for 7 år i bestyrelsen med de mange opgaver, der skulle løses, også i Museets bestyrelse. Jette ønskede de nyvalgte bestyrelsesmedlemmer og suppleanter alt det bedste fremover og mindede dem om at passe godt på den gamle forening.

Til slut modtog Erik Møller Sørensen et velfortjent stående bifald for 44 år som frivillig i bestyrelsen.

Traditionen tro var der efter generalforsamlingen kaffebord med hjemmelavet bagværk, og aftenen sluttede med en munter "Læsøskrøne" fortalt af Poul Christensen.

Bestyrelsen konstituerede sig d. 3. juni med Jens-Christian Olesen som næstformand, Birgit Stoklund fortsætter som kasserer og Birte Strøm som sekretær. Som Jette Munks efterfølger valgtes undertegnede. Birgit Stoklund, Jens-Christian Olesen og Bodil Kessler repræsenterer Museumsforeningen i Museets bestyrelse.

Bogudgivelse

Den 10. juni var der reception på Biblioteket i Byrum i anledning af Lasse Mors' udgivelse af bogen "Børnenes Læsehistorier". Der var et stort fremmøde, en blanding af voksne og børnefamilier. Museumsforeningen har støttet bogudgivelsen med 8.000 kr., og flere bestyrelsesmedlemmer repræsenterede foreningen. Leif Ladefoged bød velkommen. Lasse Mors, hvis mormor stammer fra Læsø, præsenterede sig og fortalte om

Journalist og forfatter til "Børnenes læsehistorier" Lasse Mors præsenterer den nye børnebog med tegninger af Christine Bilde. Foto: Kirsten Østergaard.

Ann-Elisabeth Lose og Bodil Kessler iklædt deres smukke dragter på Tanghusenes Dag. Læsødragten er en af Danmarks flotteste egnsdragter. Set forfra med det fine sølvtøj på den langærmede silkebluse og bagfra med det sirlige broderi på det hvide, stivede hovedtørklæde og den kongebå nederdel.

Foto: Læsø Museum.

sine bevæggrunde til at skrive en bog med Læsøfortællinger målrettet børn. For de korrekte historiske sammenhænge havde Lasse Mors haft en referencegruppe at støtte sig til: Leif Ladefoged, Jess Jessen-Klixbüll, Poul Christensen, Lili Jepsen og Jens Morten Hansen. Lasse Mors' far holdt en tale, hvor han udtrykte glæde og stolthed over sin søns præstation. Dernæst var ordet frit, og Jess Jessen-Klixbüll samt Poul Christensen tog ordet. Mange af de fremmødte købte Lasse Mors' bog og fik den signeret. Tegner Christine Bilde har lavet de flotte illustrationer i "Børnenes læsøhistorier", og flere af motiverne var trykt på fine store plakater, som i dagens anledning fulgte med i købet.

Markedsdage i Byrum

I alt gennemførtes 6 af 7 markedsdage i sommer. D. 28. juli blev aflyst pga. regn. Den 21. juli var "Børnenes Læsøhistorier" forfatter Lasse Mors til stede ved Museumsforeningens stand på markedspladsen. Salget af bogen gik specielt godt denne dag, og Lasse Mors signerede rigtig mange eksemplarer. Flere, der allerede havde købt hans bog, kom forbi for at få signeret bogen. Det var en flot sommerdag, hvor Lasse Mors havde hele sin familie med, så det var en sand fornøjelse.

Det er altid spændende og dejligt at møde lokale og feriegæster under markedsdagene. Det sker, at der tegnes nye medlemsskaber, og her kommer rigtig mange med spørgsmål om læsøforhold eller fortæller om deres slægtninge.

Museumsforeningen fik også mulighed for at deltage med bogsalg til Høstmarked i Ægirs Have d. 4. september. Også her var der god interesse for publikationer med læselitteratur, og salget gik rigtig fint.

Sine Krogbæks fødselsdag

En af sommerens varmeste dage blev den 13. juli, og traditionen tro fejres der hvert år på den dag fødselsdag for Sine Krogbæk, Museumsgårdens sidste beboer. I år kunne Sine have holdt sin 156. fødselsdag. Trods sommervarmen var der kommet mange gæster på Museumsgården. I dagens anledning kunne man høre Lili Jepsen fortælle om Sines liv på gården, og Jette Munk, der var iført Læsødragten, fortalte om alt det fine tøj og sølv, som dragten består af, samt dragtens oprindelse. I sølvkammeret blev der serveret kagemand og saft som en kærkommen forfriskning.

Tanggården "Skoven" fra 1740 blev totalt restaureret udvendigt i 2018. Det er et af flere andre tanghuse, der indgår i Tanghusprojektet, hvilket bl.a. støttes af Slots-og Kulturstyrelsen og A. P. Møllerfonden. Foto: Læsø Museum.

Arrangement hos Lillian Kristensen

D. 12. oktober lykkedes det at gennemføre et arrangement for Museumsforeningens medlemmer i den flotte tanggård "Skoven" på Alleén 26 i Gl. Østerby, som ejes af Lillian Kristensen, direktør for Tangtage A/S. Knap 25 foreningsmedlemmer havde tilmeldt sig eftermiddagsarrangementet, der bød på foredrag med titlen: "Tanghusene og nybyggere i Gl. Østerby" samt rundvisning og et velsmagende traktament med Lillian Kristensens hjemmebagte lækkerier, godt hjulpet af Lillian Olsen. Lillian Kristensen fortalte først om Læsøs historiske epoker med særlig henblik på bebyggelse, bosætning og kønsrollemønstre og belyste sin fortælling med billeder. Dernæst var der rundvisning i det smukt istandsatte hus. Alle rum og værelser var tilgængelige, og alle deltagere kom hele vejen rundt og var synligt imponeret. Da vi igen var forsamlet i gildesalen, der er indrettet i den tidligere lade og kan rumme ca. 30 personer, sluttede Lillian Kristensen af med at vise billeder og fortælle om den gennemgribende renovering af "Skoven" samt gårdens historie og tidligere ejere.

Tanghusenes dag

Søndag d. 17. oktober var der arrangeret Tanghusenes Dag, et samarbejde mellem Læsø Museum, Tanghusprojektet, Læsø Kommune, Udvalget for Tentativlisten og Museumsforeningen. Adressen var Danzigmannvej 22, og det var det flotteste, stille oktobervejr, man kunne tænke sig! Rigtig mange besøgende, både efterårsgæster og lokale, mødte op og hørte de interessante, tanghusrelaterede fortællinger, som de indbudte tanghusfolk bidrog med. Der var god grund til at skåle i mousserende vin, da Udvalget for Tentativlisten

kunne præsentere nyheden, at projektet ”Salt og Tang på Læsø” nu er optaget på den danske Tentativliste for Unescos verdensarv. Så propperne sprang lystigt, og glæden var stor! Fra Museumsforeningens side var Ann-Elisabeth Lose og Bodil Kessler iført Læsødragter og gik rundt på pladsen, stillede op til fotografering og svarede på spørgsmål vedr. dragten.

Senere samme dag, nærmere kl. 16 i Læsø Bio, blev podcastserien *Hlers Ø* præsenteret. Et pilotprojekt bestående af 6 lydmontager, episoder/fortællinger fra øens historie. To unge studerende, Sofie Zehngraff og Nikolaj Skjold Mikaelson, kalder sig SYSSEL og har produceret podcasten ”Sagaen om Læsø” med hjælp fra en lokal referencegruppe.

Publikationsfonden

I løbet af året har Fonden givet finansiell støtte til følgende projekter: Lasse Mors’ ”Børnenes læsehistorier”, Syssels podcastprojekt ”Sagaen om Læsø” og opførelse af et tangshelter ved Museumsgården. Jens H. Petersen har ansøgt om støtte til en bogudgivelse om Rønnen med titlen ”Jomfrulandet”. Der er endnu ikke taget endelig beslutning om støtte til den.

Arkivgruppen

Arkivet var også underlagt restriktionerne, og det blev april, før der igen kunne åbnes for publikum og med et begrænset antal besøgende ad gangen. Aktiviteten på arkivet har været nogenlunde som de foregående år. Som altid kommer der flere om foråret og hen over sommeren for at blive klogere på deres slægtshistorie og læse i de gamle Læsøposter. Arkivgruppen modtager en del mails og forsøger at finde svar på henvendelserne, så vidt det er muligt.

Som noget helt nyt har Ann-Elisabeth Lose taget hul på et meget stort projekt. Det drejer sig om en digitalisering af de gamle Læsøposter, da megen slægtsforskning nu foregår digitalt. I første omgang består arbejdet i at affotografere aviserne, der omfatter ca. 53.000 sider.

Rokade i bestyrelsen

Det er svært at studere i Aarhus og samtidig sidde i en lokalhistorisk bestyrelse på Læsø. Det erfarde Ida Tonsgaard Jakobsen i løbet af året og indvilligede positivt i at trække sig fra posten som ordinært medlem af bestyrelsen med virkning fra 15. november 2021 efter skriftlig erklæring. Indtil generalforsamlingen i 2022 fungerer Ida Tonsgaard Jakobsen som suppleant. Anette Agerboe da Rosa træder ind i bestyrelsen i stedet for.

Tak

Museumsforeningen vil gerne rette en stor tak til Erik Møller Sørensen for hans 44-årige engagement og virke i foreningen, ikke mindst for sekretærfunktionen i over en menneskealder, hvor protokollerne blev ført med sirlig håndskrift og stor omhu. Tak til Jette Munk for det store arbejde, hun har udvist som formand i de forgangne 7 år. Museumsforeningen takker også Kirsten Larsen for hendes mangeårige indsats med medlemskort og årsskrifter til afhentning i hendes butik, Heintzelmanns Eftf., samt salg af publikationsfondens bøger. Dette er nu overtaget af Heidi Strøm på Garnspinderiet, Byrum Hovedgade 19A.

Jette Munk har ydet et meget stort arbejde som formand for Museumsforeningens bestyrelse fra 2014 til 2021. Jette Munk blev foreningens første kvindelige formand.
Foto: Lars Gundersen.

Kirsten Larsen bag disken i sin forretning Heintzelmanns Eftf., som hun valgte at lukke d. 1. oktober 2021. I adskillige år varetog Kirsten Larsen udlevering af medlemskort og årsskrifter samt salg af Publikationsfondens læsøliteratur.
Foto: Lars Gundersen.

Erik Møller Sørensen engagerede sig som frivillig i Museumsforeningens bestyrelse i over en menneskealder og høstede fortjent og stående bifald på generalforsamlingen i maj for 44 års frivilligt virke i foreningen. Foto: Lars Gundersen.

Karin Engel Jønsson

Frihedskæmpere på Læsø

Undergrundshæren

Under researchen til min næste bog i serien ”Som jeg husker det”, der denne gang skal handle om 2. verdenskrig på Læsø, faldt jeg over et paradoks. Alle andre steder i Danmark blev frihedskæmpere hyldet i gaderne, men på Læsø taler nogle folk den dag i dag om Læsøs frihedskæmpere med en snert af foragt og kalder dem for ”sidste dages hellige”. Det var en betegnelse, der opstod i krigens sidste dage, hvor nogle borgere først i sidste øjeblik havde meldt sig under frihedskæmpernes faner eller simpelthen bare fulgte i deres kølvands succes.

Men der var faktisk en del læsøboere, der ville sætte deres eget liv på spil for at hjælpe danskere og bekæmpe den tyske invasionshær. Der var dels en gruppe fiskere, der hjalp flygtninge til Sverige, men der var også en stor gruppe af mænd, der meldte sig frivilligt til en landsdækkende undergrundshær. I artiklen her handler det om at hylde de ca. 30 mand, der meldte sig til denne hær.

Baggrunden for undergrundshæren

Kort tid efter besættelsen af Danmark den 9. april 1940 oprettede den britiske premierminister Winston Churchill organisationen SOE (Special Operations Executive). SOE var tophemmelig og skulle fremme og koordinere modstandsbevægelsens arbejde i de

tyskbesatte lande i bl.a. Europa. I 1941 kom de første SOE-agenter til Danmark og var derefter den koordinerende instans mellem den danske modstandsbevægelse og Storbritannien. Det danske modstandsarbejde var dog ret sporadisk i de første krigsår. Først i 1943 fik SOE rigtigt fodfæste i Danmark.

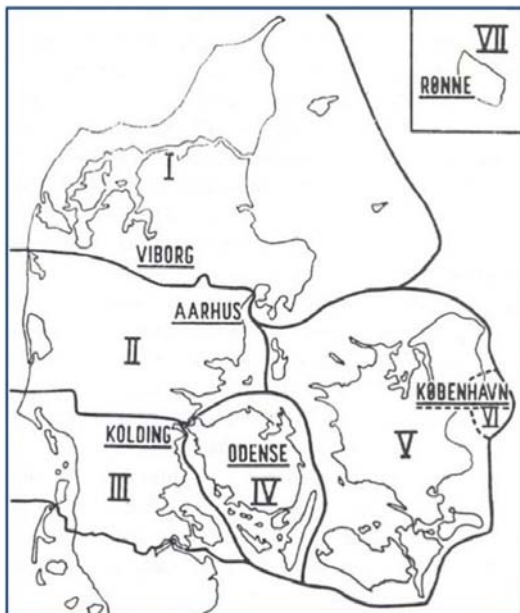
I december 1943 gav SOE i London ordre til at oprette en militærorganisation i Danmark fordelt på 7 regioner. Undergrundshæren blev dens navn. SOE-lederen Flemming B. Muus og Frihedsrådet gik i gang med arbejdet. Det blev oprettet i første halvår af 1944 med bydistrikter, der igen var opdelt i kompagnier med delinger og grupper. Militærgrupperne blev også kaldt ”Chair-grupper”, ”R-grupper” og ”Ventegrupper”. Hærens officersgrupper, O-grupperne, blev en del af organisationen.

Grupperne skulle foreløbig holde sig parat. De skulle afvente ankomsten af allierede tropper, som de skulle aflaste i en eventuel slutkamp mod tyskerne. Militærgruppernes opgave:

- Forholde sig i ro, indtil der kom egentlige kamp-handlinger på dansk område. Herefter:
- Forberede aktioner mod tyskernes troppebevægelser ind og ud af Danmark.
- Bistå de allieredes operationer i Danmark.
- Forhindre ødelæggelse af offentlige værker og andre livsvigtige anlæg: Jernbaner, telekommunikation, havne, el-, olie-, benzinforsyning mv.
- Ikke direkte kamp mod tyskerne.

Læsø hørte til Region 1-Nordjylland og dannede en deling under Frederikshavn i Vendsyssel Sektion.

*Frihedskæmpernes modtagelse af politibetjent Ejvind Frandsen og kone foran ”Tinghuset” i Byrum umiddelbart efter krigen. Herren i uniform er klitplantør Madsen og foran ham Frandsens søn Dion Frandsen.
Foto: Læsø Museum.*

Lederen på Læsø:

Fisker Verner Christiansen fra Vesterø

Delingsfører over de 3 grupper:

Plantør August Madsen

Gruppeførere over hver sin gruppe:

Smedemester Holger Hansen, fisker Villy Møller og bogholder Th. Bjørn Skou.

Undergruppeførere i de 3 grupper:

Landmand Ejner Hansen, kontorist Arne F. Nielsen og fisker Julius Godthardt Sørensen.

På listen til højre er alle medlemmer af undergrundshæren på Læsø opført, men der findes desværre ingen optegnelser af, hvem der var medlem af hvilken gruppe.

Undergrundshæren, Region 1 (Nordjylland) april 1945

KARL ALFRED BECH, FISKER, 07.07.1908	VESTERØ
SØREN PETER CHRISTENSEN,	VESTERØ
MANUFAKTURHANDLER, 02.07.1914	
VERNER CHRISTIANSEN, FISKER, 29.06.1915	VESTERØ
PETER HANDBY, BANKBESTYRER, 21.04.1915	BYRUM
EJNER HANSEN,	VESTERØ
SOGNEFOGED OG LANDMAND, 24.05.1915	
HOLGER HANSEN, SMEDESVEND, 17.05.1914	VESTERØ
JESPER KRISTENSEN HAABER,	VESTERØ
SNEDKERMESTER, 19.01.1904	
SVEND AAGE JENSEN,	BYRUM
SMEDELÆRLING, 22.03.1924	
OLE JØRGENSEN, HOVMESTER, 07.05.1911	BYRUM
FRITJOF KRISTENSEN, LANDMAND, 05.06.1917	VESTERØ
JENS THORSEN KRISTENSEN,	VESTERØ
LANDMAND, 14.06.1904	
ALFRED DAHM LARSEN,	BYRUM
TELEGRAFIST, 17.07.1914	
HENRY DAHM LARSEN, FISKER, 01.04.1908	VESTERØ
AUGUST MADSEN, PLANTØR, 24.04.1910	BYRUM
HENRY MADSEN, BAGERMESTER, 12.09.1910	BYRUM
CHRISTIAN ARNE MØLLER, FISKER, 15.11.1924	VESTERØ
VILLY MØLLER, FISKER, 28.11.1917	VESTERØ
ARNE F. NIELSEN, KONTORIST, 06.08.1916	BYRUM
BØRGE ESTRUP NIELSEN,	VESTERØ
SKOMAGERMESTER, 17.12.1918	
GUNNAR BIRCH NIELSEN,	VESTERØ
SKOMAGERSVEND, 27.04.1923	
JØRGEN DAHM NIELSEN, FISKER, 27.08.1919	VESTERØ
CHRISTOFFER JERUP PEDERSEN,	VESTERØ
FISKER, 20.06.1926	

LINGO VALDEMAR REMMER, BYRUM
 KIOSKEJER, 13.10.1914
 TH. BJØRN SKOU, BOGHOLDER, 27.01.1910 BYRUM
 JENS BENDIX SØRENSEN, LÆRER, 08.02.1913 BYRUM
 JULIUS GODTHARDT SØRENSEN, VESTERØ
 FISKER, 01.06.1897
 REGNER ADOLF THORSEN, FISKER, 18.07.1925 KLITTEN
Kilde: Frihedsmuseets Modstandsdatabase

Det har ikke været muligt for mig at kontrollere, om listen er komplet.

Den eneste erindring jeg har fundet, er fra Inge-

Lise Helgeton, datter af manufakturhandler Søren Christensen i Vesterø. Søren Christensen var menigt medlem under gruppefører Th. Bjørn Skou. Inge-Lise kan stadig huske, hvor positivt hendes far omtalte sin gruppefører – Th. Bjørn Skou havde været en meget dygtig gruppefører.

Grupperne mødtes i al hemmelighed i Nordmar-
 ken og Plantagen for at øve kampscener.

Som bekendt overgav de tyske styrker sig uden kamp den 5. maj 1945 (selvom fredsbudskabet kom den 4. maj om aftenen, startede kapitulationen først den 5. maj kl. 8 om morgen). Ventegruppernes

Foto: Frihedsmuseets Modstandsdatabase.

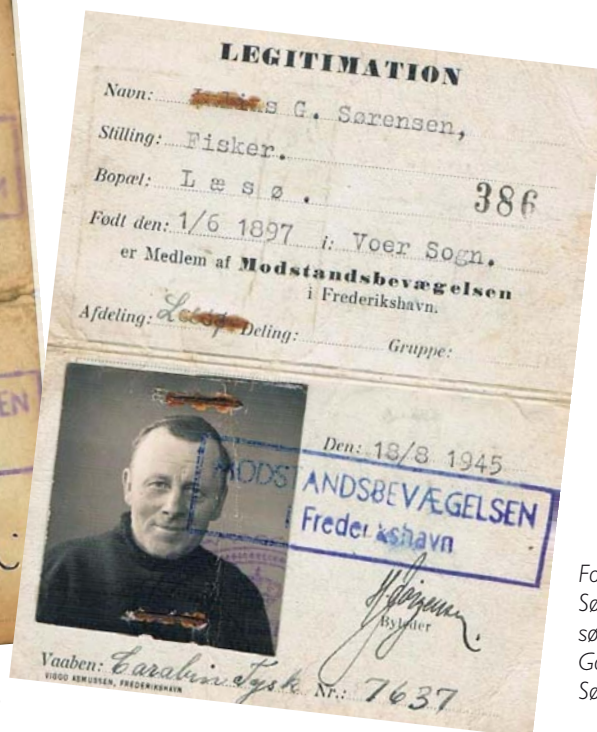

Foto: Poul Sørensen, søn af Julius Godthard Sørensen.

Min far, der hed Kristian "Kesse" Arne Møller, har fortalt mig, at han under krigen satte ild til en lastbil, som var parkeret på havnen. Far sagde at han bagefter luskede ned i fiskekutteren, indtil han følte sig sikker. Tyskerne troede, at bilen var selvantændt.

Han trampede også en vinge i stykker på en flyver. Bagefter luskede han igen ned på fiskekutteren. Det var bidende koldt, så tyskerne spurgte rundt omkring, om nogen kendte den fyr, som gik uden hue i denne kulde. Der var selvfølgelig ingen af de spurgte, der kendte den fyr.

Som far sagde "vi lavede så mange tossestreger den gang". Han havde i mange år et maskingevær liggende oppe på loftet. Han smed det i havnen, da han var nervøs for, at min lillebror skulle "lege" med det, da han blev teenager.

Anne-Lise Borg, datter

primære indsats kom til at ligge efter befrielsen i forbindelse med interneringen af landssvigere, bevogtningsopgaver etc.

Undergrundshæren hjemsendtes gradvist hen over sommeren 1945.

Fra Læsøposten 19. maj 1945:

Læsø Modstandsgruppe

Læsøboerne har sikkert ved forskellige lejligheder mærket, at der også her på Læsø har virket en modstandsgruppe, og vi skal her fortælle lidt om denne virksomhed. Læsø modstandsgruppe står under modstandsgruppens hovedkvarter i Vendsyssel.

Modstandsgruppens første optræden fandt sted lørdag den 5. maj. Det var ved damperens ankomst til Vesterø Havn. Her var der samlet en stor menneskeskare, og med damperen var der foruden nogle tyske soldater

også 2 piger af den slags, der plejer omgang med tyske soldater. De blev modtaget med tilråb, og der blev spyttet på dem, ligesom man forsøgte at klippe håret af dem. Nogle frihedskæmpere, der var til stede, greb nu ind for at beskytte pigerne, idet man var bange for, at mængden skulle mishandle dem. Frihedskæmperne førte dem til hotellet, hvor de blev sat ind på et værelse.

Nogle tyske soldater, der havde bemærket opløbet, kom nu til stede og forlangte at få pigerne udleveret. Efter nogen parlamentering sendte frihedskæmperne 2 repræsentanter til den tyske befalingsmand, der lovede at holde sine folk hjemme og lade frihedskæmperne sørge for opretholdelse af ro og orden.

Samme aften førtes de 2 piger til politistationen, hvor de efter eget ønske toges i forvaring.

Mellem kl. 23 og 24 samme aften kom 3 spirituspåvirkede soldater til Byrum, hvor de forsøgte at få pigerne

udleveret, hvilket imidlertid mislykkedes. Da rutebilen, der var ude med et selskab, passerede på landevejen, af-fyrede en soldat flere skud mod denne, hvoraf det ene ramte bagagerummet, dog uden at nogen kom til skade.

Søndag aften den 6. maj var der efter forestillingen i biografen noget opløb, idet nogle unge mennesker forsøgte at få fat på nogle af de piger, der har plejet omgang med de tyske soldater. Det var meningen, at håret skulle klippes af dem. Det blev dog ikke til noget, idet frihedskæmperne skred ind. En pige blev taget i beskyttelse og ført til politistationen, hvorefter folkemængden opløstes lidt efter lidt.

Lørdag den 5. maj overtog frihedskæmperne politistationen i Byrum, og der etableredes forbindelse med politistationen i Frederikshavn. Da de tyske soldater ikke holdt sig kapitulationsbetingelserne efterrettelig, tilkaldte modstandsgruppen forstærkning fra Frederikshavn, og der blev sendt en motorbåd fra Læsø til Sæby. Båden bragte både våben og en deling frihedskæmpere på 13 mand med tilbage til øen.

Søndag var i øvrigt en travl dag for modstandsbevægelsen, der havde flere udrykninger. På hotellet i Vesterø anholdtes en mand, der sigtes for i Horsens at

have myrdet en politibetjent. Ligeledes anholdtes en for-henværende kørelærer og dennes tyskfødte hustru.

Modstandsgruppen har haft en hel række udrykninger, og der er også foretaget en del anholdelser foruden mange afhøringer. En del af de anholdte er dog senere sat på fri fod igen.

Søndag den 13. maj sejlede damperen til Sæby med størstedelen af de tyske soldater fra Læsø. Der var 6 frihedskæmpere med, der fungerede som sikkerhedsvagter. Efter at der var indtaget en del våben til modstandsbevægelsen returnerede damperen atter til Læsø.

Frederikshavn modstandsgruppe er nu rejst fra øen, og arbejdet er nu overladt til den lokale afdeling.

Tirsdag den 15. maj ankom politibetjent E. Frandsen atter til Læsø efter det ufrivillige fravær. Frandsen blev hjertelig modtaget af befolkningen. I dagens anledning var der sendt blomster fra Læsø Sogneråd og fra samtlige sognefogeder og lægds mænd m.fl., ligesom der også var sendt blomster fra mange private.

Modstandsbevægelsen har nu afleveret politistationen til hr. Frandsen, men gør stadig tjeneste under hans ledelse.

Karin Engel Jønsson, født 1957. Far født på Alleen i Gl. Østerby. Hele livet tæt tilknytning til Læsø. Uddannet lærer, bosiddende på Læsø siden 2016. Skriver p.t. på 5. bog i Læsøserien "Som jeg husker det", om Besættelsestiden på Læsø. Arbejder frivilligt på Læsø Museums Arkiv.

Orla Meier Steffensen

En påskenordost

Tegning: Orla M. Steffensen

Sommeren 1846 var meget tør. Så meget, at gårdene allerede ved juletid havde brugt alle forsyninger. Der manglede nu korn til dyrene og korn til vårsæd. Mange frygtede, at markerne ville henligge uden opdyrking, for der var ikke nok til såningen. Der manglede også korn til brødbagning, og mange frygtede, at de ville komme til at sulte ihjel. Derfor sendte læsøboerne en bønsskrivelse til kongen (Frederik VII) i slutningen af marts måned 1847:

"Den overordentlige tørre sommer, som herskede sidstafvigte Aar, havde her på Øen særdeles skadelig Indflydelse paa Kornafgrøden. Mange Beboere, som endog besidder nogenlunde store Ejendomme har maattet købe Korn siden Julen, og ikke faa ville komme til at lade deres til Vaarsæd bestemte Jorder henligge ubesaaede af Mangel baade paa Sædkorn og Penge til at købe dette for paa Fastlandet, thi her kan man ikke faa noget. Trangen til

Sædekorn er så stor, at vi med Sandhed kunne sige, at flere iblandt os, der have talrige Familier- og det have de fleste- ikke alene have manglet det bare Brød, men endog, maae befrygte, at komme til at hungre ihjel, og det saa meget mere, som ingen lader noget gøre i denne dyre Tid, uden det allernødvendigste.

ALLERNAADIGSTE KONGE

Disse i Korthed anførte Grunde gøre os saa dristige, at vi hermed allerunderdanigst vove at anraabe Deres Kongelige Majestats Landfaderlige Kjerlighed, om allernaadigst at forundes nogen Hjælp til at købe Korn for hertil Øen, og at Kornet kunne erholdes af Beboerne og fattige Folk, dels for en moderat Pris, dels tillige paa Kredit og med suggestiv Afbetaling og dels uden Betaling, Alt ligesom Erhvervs Omstændigheder og Trang kunne give Anledning til.

Bønkrivelsen sendes til Sogneforstanderskabet, der skal videresende den til Amtet med erklæring.

I en lille by ved Østersøen - Andam ved Wolgast – på vestsiden af Rügen gjorde skipper C. C. Müller huggertgaleasen Maria klar til en tur til Antwerpen med en last hvede. Det var umiddelbart op til påske, og han vidste godt, at turen ville tage en del af påsken, for han skulle runde Skagen, inden han kunne sætte kursen mod Belgien, og hjemturen skulle også ske nordenom Skagen.

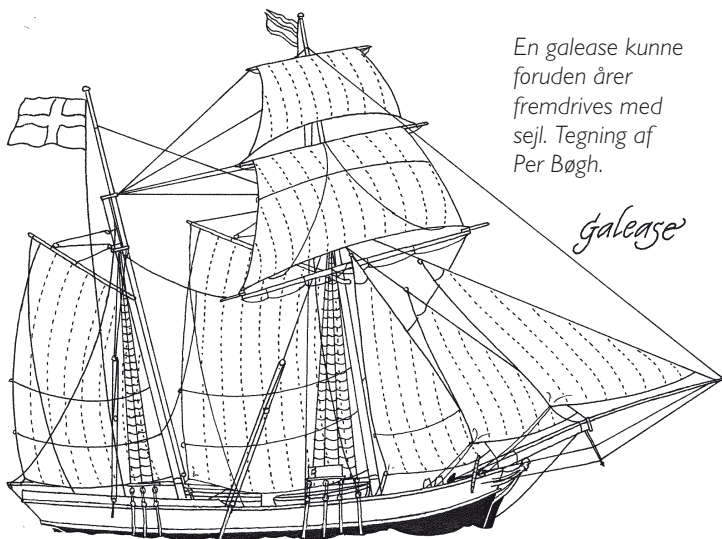
Ombord var der foruden ham selv styrmanden Johann Otto Friederich Peter, tømmermanden Johann Gottlieb Hidde samt matroserne Johann Michael Ribbeog Johann Christopher Skafter. Den yngre del af besætningen omfattede jungmanden Daniel Hermann Frederich Meitmann (17 år), kokken Johann Carl J. Raberg (16 år) og kahytstrengen Carl Frederich Adolph Lembke (15 år).

Skibet passerede Helsingør søndag den 28. marts og stod nu nordpå gennem Kattegat. Vejret var ikke det bedste. Vinden, en hård kuling fra nordost, medførte sne i så stor mængde, at sigtbarheden var meget nedsat. Hvordan de har tumlet rundt i Kattegat, siges der intet om, men på et eller andet tidspunkt i natten ser de Anholt fyr, fremgår det af strandingsprotokolten, og derefter er det videre midt i snefoget. Kaptajn Müller mener, at snetykningen var skyld i, at de ikke så Trindelens fyr.

Den 30. marts klokken 05 går de på grund, og først kl. 11, da det var klaret lidt op, kunne de se omgivelserne. Og de kunne se, der var langt til land. Fra land ser man også skibet liggende langt ude sydøst for øen, så bådelagene drager af sted til strandingsstedet. Politimester Ørum, der får meddelelse om strandin-

gen både af strandfoged Ole Nielsen og strandfoged Jesper Sørensen, Østerby, drager af sted og når strandingsstedet om aftenen samtidig med, at besætningen kommer i land. Skibet, der ligger og hugger i grunden, må have fået en læk, for vandet står over 2 fod i kahytten, og kaptajnen beslutter, at de for at redde livet må forlade skibet, og da der er kommet nogle både til, hjælper de besætningen i land, hvor de indkvarteres hos Erik P. Larsen i Østerby, og herfra skal strandingsforretningen afholdes.

Strandingskommissærerne vicekonsul Axelsen og Carl Smith skal varetage skibets interesser, så alt kan gå ærligt til, og bjergningen skal ledes af forbjergerne Lyder Deth og Johan Hermansen. Så arbejdet går i gang, og det er et arbejde, der stiller store krav til bjergerne. Skibet ligger omtrent 10 km fra kysten, de er midt i en snestorm, og bådene var dengang ikke forsynet med motor, så det var fat om årerne og afsted.

En galease kunne foruden årer fremdrives med sejl. Tegning af Per Bøgh.

Onsdag 31. marts

sendes 2 mand ud for at besigtige lasten og skaderne på skibet. De anbefaler, at bjergning af takkelage, inventarium og last uden ophold sættes i gang. Det bjergede føres til pakhus hos Jesper Thuren. Af lasten blev bjerget 95 tdr. og 4 skæpper hvede. Arbejdsdagen begyndte kl. 08 og sluttede kl. 21. Bådene blev liggende natten over ved Krogen.

Skærtorsdag 1. april begyndte bjergningen kl. 09 og sluttede kl. 19.

Lyder Deth opgav bjergningen den dag, fordi han var våd og mødig og ville hjem. Listen over bjergere den dag blev angivet således:

Anders Gaarn Pedersen med	båd	6 mand
Niels Carl Christensen	”	5 ”
Lars Riis Christensen	jolle	5 ”
Niels Thomsen	”	6 ”
Johan Bjørnsen	”	2 ”
Lars Rønne	”	5 ”
Niels Thorf Wenneberg	”	4 “
Christian Larsen	“	3 “
Jørgen Jensen	“	4 “
Lars Thomsen	“	3 “
Søren Chr. Bouch	“	3 “
Søren L. Ottosen	“	5 “
Simon Møller	“	3 “
Peder Friis	“	3 “
Ole Chr. Steffensen	“	7 “
Jens Thuren	båd	8 “
L. O. Stoklund	“	8 “
Lars Bødker	jolle	3 “
Lars	“	3 “

Thomas Kiil	“	4 “
Boie Dahm	båd	7 “
Johan Hermann	“	5 “
Johann P. Petersen	“	6 “
Bernt Fallenkamp	jolle	5 “
Peder Pedersen	“	6 “
Ole Jensen	“	6 “
Jens Østerby	båd	8 “
Jacob Jacobsen	“	5 “
Lyder Deth	“	8 “

19 joller, 10 både og 154 mand stod for bjergningen fra det strandede skib.

Ud over dette mandskab var der også bjergere på land. Her anførte strandfoged Jesper Sørensen følgende: Abraham Nielsen, Claus Skibsted, Niels Mortensen, Knud Nielsen, P Thorsted, P Gay, Lars Chr. Andersen, Jens Chr. Wendelin, Simon Christensen William Kieler og Jens Jørgensen

Langfredag 2. april begynder bjergningen kl. 9 og sluttet ved aftenens indtræden

Mange skibe er kommet ind med last. De bliver liggende under vagt ved Krogen, indtil losning og ilandførsel kan ske. Politimesteren, der er bange for, at det strandede skib kan faa besøg af svenske fiskere om natten, beordrer derfor nattevagt på skibet. Der blev bragt i alt 513 tdr. hvede i land.

Lørdag den 3. april begynder arbejdsdagen kl.08 og slutter kl. 19

Der afholdes søforhør. Styrmanden, tømmermanden og de to matroser må alle aflægge vidneberetning.

Redningsbåden sættes
ud. Postkort fra Læsø.

Vidner ved søforhøret var Hoffmann og Erik P. Larsen. Alle vidner bekræftede journalen. Og lad os se, hvad der siges ved forhøret:

”Som andet vidne fremstod Tømmermand Johann Gotlieb Hidde, der forberedt til Vidnesmaal, og efter at det fremlagte Document for ham var oplæst, forklarede, at han ifølge sin stilling naturligvis ikke kendte det mindste Urigtige ved Journalførelsen, men at han i øvrigt kunde forsikre om Rigtigheden af det fremlagte Document, og at navnlig Aarsagen til Strandingen var tilgaaet i alle Maader saaledes, som Documentet informerer. Han tillagde, at han var 36½ Aar gammel og af luthersk Religion. Han ratificerede, bekræftede efter lovbefalet Forberedelse sin Forklaring ved Lovens Ed og dimitterede.

Bjergningsarbejdet begyndte kl. 0800. Det var ikke muligt at komme ud til skibet på grund af vejret, så derfor skete ilandkørsel fra Krogen. Der bragtes noget inventarium og 419 tdr. og 2 skæpper hvede til pakhuset. Om aftenen stiller politimesteren strandingsprotokollen i bero, fordi vejret ikke tillader redningsarbejdet.

Der er derfor ro over feltet påskedag og 2. påskedag, og det var måske ikke så tosset, for de havde alle været i gang fra tirsdag den 30. marts. Så god påske! Men påsken blev ikke så lang, for anden påskedag den 5. april kl. 04 strander et skib med tømmerlast fra Norge norden for Østerby. Men det er en helt anden historie. Bådelaugene må af sted igen, og det bliver lidt svært, for de er endnu ikke færdige med det første

skib. Den 6. og den 7. april bliver nogle af folkene færdige med galeasen Marie, mens andre af dem er gået i gang med sluppen ”Brødrene” fra Porsgrund.

Da redningsarbejdet er overstået, og alle er hjemme i den daglige trummerum, finder læsøboerne brevet til kongen frem, laver en tilføjelse og fremsender igen brevet med ordene:

”Da der den 29. eller 30. i forbemeldte Marts Maaned indtraf sig, at en Galease fra Wolgast indstrandede, der var ladet med Hvede, og vi dermed troede, at have vores største Trang afhjulpnet, saa blev Ansøgningen tilbageholdt. Vel modtage Bjergerne deres Bjergeløn in natura, som noget Lindrende, dog kun for en kort tid, den Trang disse havde. Ejernes Andel blev solgt ved Auktion, men for det meste kun kjøbt af Formuende, fremmede Personer og Handlende og udført. Mindre Formuende og fattige Folk, som man ikke vilde betro noget ved Auktionen, fik følgelig intet. Saaledes er Trangen, allernædigste konge, nu igen stor og næsten mageløs. Intet Korn kan faaes, om man endog kunde betale samme eller sætte i Pant derfor, gjentagende vove vi derfor allerunderdanigst at bønfalde om en saadan Hjælp, som vi i den anførte Ansøgning have tilladt os at berøre.

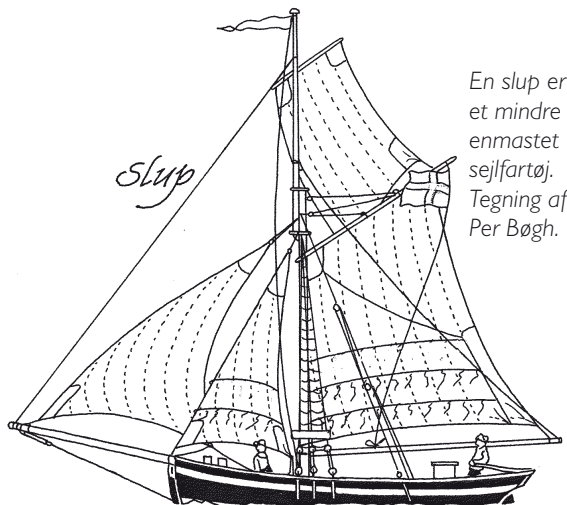
Allerunderdanigst

Jens Nielsen Torsen, Jens Pedersen, mfP, T. Kiil, Jon Bjørnsen Dahm, Jens Jensen Dahm, mfP, Morten Christensen Estrup, Niels Sørensen Moesberg, Henrik Hansen, Christen Torndal, mfP, Niels Thorsen Poulsen, Eskild Jensen Thuesen, mfP, Claus Bouet, Lars Gaarn, Jens Peder Hansen Strøm, mfP, Niels Knudsen Bouet, Niels Nørholm, mfP, Simon Nørholm, Niels Nielsen Karleby, Anders Poulsen, mfP, Johan Henrik Peder-

sen med sin kone, mfP, Peder Nielsen Nørgaard, Erik Eriksen Bach, L.C. Rønest, Christen Fladstrand, Paa Bjørn Dahms Enkes Vegne og egne Vegne Neist, Christen Tislund, mfP, Johannes Højen, Christian Tolstrup, Jens Christian Andersen Smed, Ole Bødgers Enke, mfP, Bøyturén Jensen, Niels Skou, Jens Irum's Enke, mfP, Mads Albertsen Dahms Enke, mfP.*

* mfP = forkortelse af ”med ført pen”, som bruges for at udtrykke at nogen (nødtvungen) lader andre diktere form eller indhold af det der skrives.

Ansøgningen må igen over Sogneforstanderskabet, og herfra sendes den videre den 6. juli til Amtet med følgende (og formentlige afsluttende) bemærkninger: ”Over vedlagte Ansøgning fra endeel af Øens Beboere om Hjælp til Indkjøb af Korn, tillader Sogneforstanderskabet sig ifølge Deres Højvelbaarenheds Paalæg i gunstbeagelig Skrivelse af 21. f.m. at yttre: Det kan

En slup er et mindre enmastet sejlfartøj. Tegning af Per Bøgh.

At der skete mange strandinger, ikke kun på Læsøs kyst, kan ses her på søløjtnant J.S. Hohlenbergs strandingskort over strandinger ved de danske kyster under årene 1858-1882.

ikke nægtes at her gives Trang for Korn og endnu mere for Penge til at købe dette for paa Fastlandet, dog antager Forstanderskabet, at denne er skildret med ret stærke Farver, og saaledes er det neppe Tilfældet, at nogen Jord er forbleven ubesaaet i Mangel paa Vaarsæd

Den i Ansøgningen omtalte her indtruffen Stranding med Hvede, hindrede for en stor Deel Nøden, og ville have hjulpet mere naar ikke nogle af Beboerne havde solgt deres Andeel, hvilket vel ikke er uden Eksempel.

Og saa er nogle af Ansøgerne aldeles uværdige til nogen som helst Understøttelse eller Begunstigelse, da de ikke kan betragtes som Uformuende, og andre, hvoriblandt Concipister nyder Understøttelse af Fattigvæsenet, der formenes at yde den Hjælp de nødvendig behøver. Omensskjønt der saaledes for de øvrige af Ansøgerne og andre af Øens Beboere er god Grund til det Ansøgte, kan Forstanderskabet dog ikke indsee at Hjælp paa anden Maade kan ydes end ved Gave, thi Laan vil neppe eller kun med stort Besvær erholdes tilbage naar Udlaanet skal indskrænkes til de Personer, som ere værdig trængende. Og saa vilde Hjælpen, om saadan endog ydes, denne vil neppe indløbe for den meste Nød er forbi. Den ønskeligste Maade at hjælpe paa vilde formentligen være

ved at forskaffe de Vedkommende Arbejde, men saadant kan Forstanderskabet ikke længere paavise, med mindre Hans Majestæt maatte behage at skænke enkelte hundrede Rigsdaler til det ved privat Godgørehed i indeværende Sommer paabegyndte Anlæg af en Baadehavn ved Søndernyland her paa Øen, hvorved enkelte af Ansøgerne have haft noget Arbejde, men hvilket er ophørt, da de til Arbejdet tegnede Pengebidrag nu er forbrugte. Læsø den 6. Juli 1847.

*Paa Sogneforstanderskabets Vegne underdanigst
Hjort*

Om sogneforstanderskabet heller ikke fik noget ud af deres drejning af skrivelsen foreligger der intet.

Kilder

Læsø sogneforstanderskabs protokol 1847 marts og juni.

Strandingsprotokoller:

Huggert galease MARIE af Andam og Wolgast forlist 30. marts 1847

Sluppen BRØDRENE af Porsgrund forlist 5. april 1847

Begge forliste sydøsten for Læsø

Orla Meier Steffensen er født i København i 1927. Hans mor var født på Læsø i 1900, og Læsøaner kan føres tilbage til ca. 1600 tallet. Orla M Steffensen har været formand for Læsø museum i 6 år i 1994 – 2000, og er siden 1994 aktiv i Hedvigs huslaug.

Arnt Jerup Wiis

Læsøboere på havkalfiskeri ved Island

I Bjarne Stoklunds fine værk "Læsø Land" kan man i bind 2 "Manden og havet" læse om forhyringsperioden, som strakte sig fra omtrent midt i 1700-tallet til slutningen af 1800-tallet. Stoklund skriver, at mange læsøboere i slutningen af perioden tog hyre *"med islandsfarerne, der i marts sejlede op til Island og lå og handlede med købmandsvarer ved kysten"*.

Men det var nu ikke almindelige *"købmandsvarer"* det hele. En stor del af de nævnte islandsfarere var

i virkeligheden - i hvert fald i perioder - på fiskeri ved Island. Mange fartøjer var bestemt til Island *"og derfra på fiskeri"*, så man kan formode, at de har haft last til Island, og når lasten var udlosset, gik man på fiskeri. De fleste fartøjer gik dog direkte *"til Island på fiskeri."*

Læsøboernes deltagelse i dette fiskeri huskes ikke længere på Læsø. Hans Pedersen nævner i Arne Espe-gaards bog "Liv og Sprog" bind 1, side 50, at *"Svend Strøm og Karl Gotfred havde været meget på havkalfiskeri"*

Dansk jagt i Djupivugorfjorden på Islands østkyst. Billedet er langt senere end den periode, denne artikel handler om, men jagten som skibstype var stadig stort set uændret i begyndelsen af 1900-tallet og tjente fortsat som havets lastbil og ind imellem som fiskefartøj. Skibets størrelse kunne se ud til at være passende for fiskeri ved Island, hvis Fiedlers anbefaling fra 1840 skulle følges. National Museum of Iceland.

ved Island". Det er dette fiskeri og læsøboernes deltagelse i det, som denne lille beretning skal handle om.

De fleste læsøboere drog til København i det tidlige forår for at søge hyre. Det skete igennem Københavns forhyringskontor, hvis leder blev kaldt *water-scouten*. Waterscoutens protokoller giver et detaljeret indblik i, hvem der blev forhyret med hvilke skibe, hvor de kom fra, hvem skipperen var, og hvad rejsens formål var. For tyveårsperioden 1839 - 1858 har jeg fundet 181 forhyringskontrakter, hvor skibsrejsens formål er angivet som "*til Island paa Fiskerie*" og hvor samtidigt mindst ét af besætningsmedlemmerne er fra Læsø. Nogle af disse forhyringskontrakter behandles i det følgende, men først lidt om selve fiskeriet:

Fiskeriet ved Island

Danmarks første fiskerikonsulent hed Harald Valdemar Fiedler. Fiedler besøgte i 1840 Island, hvor han undersøgte fiskeriets tilstand, som han beskrev i en artikel i Tidsskrift for Fiskeri, da det begyndte at udkomme i 1866. Beskrivelsen er ret grundig og omfatter også fiskeriet efter havkal, som mange læsøboere deltog i. Beskrivelsen af havkalfiskeriet i det følgende er baseret på Fiedlers artikel.

Omkring 1840 var der to slags fiskeri ved Island: For det første var der det temmeligt simple fiskeri, som

Kort over Island. Da Fiedler besøgte Island i 1840, havde turen dertil taget fire uger, hvad der blev betragtet som usædvanlig lang tid. Desuden gik storisen fra Grønlandshavet næsten helt ned til øens nordkyst til langt hen på foråret. Det besværliggjorde i høj grad sejlads og fiskeri nord for Island. Efter Politikens Atlas 1999.

islændingene selv bedrev. Det var livsnødvendigt for dem. Tørret fisk var islændingens daglige brød, skrev Fiedler. Noget af det samme skrev distriktslæge Rasmussen i øvrigt om læsøboerne i 1859. Fiskeriet på Island foregik ikke langt fra kysten i åbne både, der blev roet. Sejl kendtes, men blev ikke brugt meget. Der blev fisket med bakker, og mens man lå og ventede på at kunne trække bakkerne, blev der fisket med krog fra båden. At pilke blev ikke brugt, garn heller ikke. Hovedfangsten var torsk, men mange andre fisketyper forekom naturligvis også.

For det andet var der fiskeriet med de større både, der havde dæk og brugte sejl. Det var i hovedsagen både fra Danmark, men også fra andre lande, bl.a.

Frankrig. Disse både fiskede især efter stortorsk og efter havkal. Fiskeriet efter stortorsk og havkal var ganske forskelligt, men omtrent af lige stor betydning. Fiskeriet fandt sted i forårs- og sommermånederne. Der var nogenlunde lige mange skibe beskæftiget med hver type fiskeri.

Havkalfiskeriet

”Haakal” er det islandske ord, på dansk sagde man havkal, eller havkalv. Nu om dage hedder det grønlandshaj. Den er grådig, men dorsk og doven og derfor ret let at fange. Havkalens kød indeholder stoffer, der i virkeligheden gør kødet uegnet til menneskeføde. I Grønland blev det brugt som foder til slædehundene.

Men islændingene, der var nøjsomme folk, behandlede og konserverede kødet ved at grave det ned og derefter tørre det. Den proces, der derved skete i kødet, nedbrød efterhånden giftstofferne, så det blev muligt at spise det. På den måde havde islændingene en madreserve, hvis der skulle indtræffe strenge tider. Og det skete ikke så sjældent på Island før i tiden. På enkelte restauranter i Reykjavik kan man i dag få kød fra havkal, som har gennemgået den oprindelige behandlingsproces. Nu kaldes det – af nogle – en delikatesse.

Det var imidlertid ikke kødet, de danske fiskere var interesserede i, men derimod havkalens lever, som kan blive ganske stor, og hvoraf der kan koges en pæn og lys tran, som der var stor og stigende efterspørgsel

Havkal, hvis officielle navn er grønlandshaj, er også blevet kaldt dybvandshaj, fordi den foretrækker de store havdybder. Den kan blive næsten 6 meter lang, veje mere end 1,5 ton og leve på dybder over 2000 meter. Den lever i de kolde nordlige farvande. Den kan blive

meget gammel. Der er fanget havkale, som man mener, er over 500 år gamle. Havkalen kan godt forville sig ind i Kattegat. Under hummerfiskeri på Herthas Flak i juni 1976 fik FN 408 ”Kenja” fra Vesterø, med Poul Olsen og Richard Larsen ombord, en havkal på 3,5 meter og

som vejede 300 kg, i trawlen. Den blev bragt i havn, hvor alle ville kigge på den, men ingen ville have den, så det endte med, at Poul og Richard måtte slæbe den til havs igen. Den blev dumpet ved Nordre Rønner. Foto: Julius Nielsen, Grønlands Naturinstitut.

på. En normal havkallever vil fylde omtrent en tønde, det vil sige godt 130 liter. En rigtig stor havkal kunne have en lever på op til 2,5 tønde – eller næsten 300 kg. Havkaltran var en stor artikel i midten af 1800-tallet. Mange købstæder var begyndt at få gadebelysning med tranlamper, som vel aldrig fik noget godt ry, men det var bedre end ingenting. Det var ofte tran fra havkal, der blev brugt.

I 1840 var det i hovedsagen kun danskerne og i mindre omfang islændingene selv, der drev fiskeri efter havkal ved Island. Fiedler nævner, at omkring 100 fartøjer var beskæftiget ved fiskeriet efter havkal. Størrelsen på fartøjerne lå imellem seks og 25 læster (ca. mellem 15 og 65 tons), hvor en mellemstørrelse ifølge Fiedler nok ville være det mest hensigtsmæssige. De mindre både kunne være for små til den svære sø omkring Island og lastede ikke nok for at kunne svare regning. De store derimod var for tunge og krævede sværere ankergrejer, der gjorde dem dyrere at udruste. Blev der storm – og det kan i de islandske farvande ske ganske pludseligt – var det meget vigtigt, at anker og liner hurtigt kunne hives hjem, så skibet kunne komme under sejl. Blev der fisket på 80-50 favne, og ankeret måske lå med 200 favne eller mere ude, så kunne det være en våd og trælsom affære at få bjerget ankeret i en fart. Fordelen ved de større både var naturligvis, at de kunne have større last med op til Island om foråret og retur om efteråret, når fiskeriet var slut.

Skibene måtte være specielt udrustet til havkal-fiskeriet, blandt andet måtte siderne være beklædt med et ekstra lag af brædder som en yderligere forstærkning. Det var nødvendigt på grund af de små og solide pigge, der sidder i havkalens skind. Piggene kaldes hudtænder, og de sled hårdt på træværket, når

Ifølge Begjæring af Communalbestyrelsen afholdes **Citation** paa Raadstuen heri Byen Onsdagen den 27de dennes, Formiddag Kl. 12, over **Leverance af circa 200 Potter klar lys Havkalvstran** til Brug ved Byens Belysning i anstundende Vinter.

Hvilket herved bekendtgøres.

Frederikshavns Byfoged=Contoir, den 15de Sept. 1854.
M. B. Steenstrup.

Til gadebelysningen i Frederikshavn skulle der i 1854 bruges 200 potter havkaltran. I Aalborg skulle der bruges over fem gange så meget. Sådanne annoncer indrykkede de fleste købstæder hvert efterår i midten af 1800-tallet i de relevante aviser. De 200 potter svarer omtrent til halvanden tønde tran.

En tønde havkallever giver godt den halve mængde tran. Der skulle altså fanges tre pæne havkale for at forsyne de frederikshavnske tranlamper i een vinter. Til Aalborgs forbrug skulle der fanges 15 havkale af normal, voksen størrelse. Frederikshavns Avis, den 22 september 1854.

Undertegnede, der i Løbet af denne Maaned har Brug for endel Sælhundespæk til Havkalvesfiskeri, betaler dette med høiere Pris end det ellers vil kunde anbringes til; Skindet maa ikke fjæres fra.

Frederikshavn, den 3de Marts 1844.

A. B. Skibsted.

Maddingen blev medbragt hjemmefra. Her er det konsul Skibsted i Frederikshavn, der ønsker at købe sælhundespæk til havkalsmadding. Skindet må ikke være skåret fra, da det i så fald ville blive vanskeligt at få det til at sidde ordentligt fast på krogen. Annonce i Aalborg Stiftstidende, den 6. marts 1844.

havkalen hang langs siden. Træbeklædningen kunne slides så voldsomt, at det i løbet af én fiskesæson kunne være nødvendigt at udskifte den.

Fiskeriet foregik, når fartøjet lå for anker eller dræg. Normalt blev der sat to liner efter havkal, en fra hver side af båden. Der blev brugt en kraftig krog, hvorpå der blev sat op til to kilo madding. Den bedste madding var spæk fra hval eller sæl, men da det var dyrt og ikke altid let at få fat i, var det almindeligt at bruge nedsaltet hestekød, blandet med noget spæk. Linen blev firet til bunds og så halet et par favne op. Derefter blev den gjort fast i en blok i vantet eller i masten, så et par mand kunne hale dyret op fra bunden, når det havde bidt på krogen.

Besætningen skulle helst være på mindst seks mand. Der var hele tiden tre mand på vagt på dækket fire timer ad gangen. Af og til blev linerne rørt, og sådan blev man ved, så længe vejret var til det. Når en havkal havde bidt på krogen, blev hele mandskabet kaldt på dækket for at være behjælpelig med at hale den op fra dybet. Når den kom op, blev den halet på siden af båden og slået ihjel med en trækølle, eller den blev stukket med en stor kniv på enden af et langt træskaft. Så blev der slået et par kraftige jernkroge i den, så den kunne holde sig på siden af båden. En strop måtte slås rundt om halen, så dyret kunne holdes vandret ind til skibssiden og kadaveret siden slæbes bag efter skibet. Den måtte så drejes lidt, så man kunne komme til at skære bugen op og skære leveren fra de øvrige indvolde. Leveren blev så fisket op med en ketsjer og pakket ned i kasser eller tønder ombord.

Det var ikke nogen varm fornøjelse at være på havkalfiskeri ved Island. I 1840, da Fiedler besøgte Island, lå storisen langs nord- og østkysten til midt

i juni. Det har også været en våd omgang og tungt og hårdt arbejde at hale en 150 favne lang, fingertyk hampeline hjem med en havkal for enden. Fordelen ved en hyre som havkalsfisker var, at man kom hjem til Læsø om vinteren, og - hvis det ikke var gået helt galt - med nogle få rigsdaler på lommen. Men ikke alle var så heldige.

Læsøboerne på fiskeri

I 1840 var omkring 100 danske både på havkalfiskeri ved Island. Mange af dem havde læsøboere ombord. Der var også et par læsøboere, der som skippere førte skibe på havkalfiskeri. Der var endda en læsøbo, der var partreder i et havkalfiskeskib. Partrederen var Lars Søren Smith, søn af Lars Mikkel Smith på Langstræde. Lars Søren var skipper, købmand, strandingskommissionær og jordbruger på Læsø. Det er ikke utænkeligt, at Lars Søren selv havde været på havkalfiskeri ved Island, da der også blev udrustet skibe til dette fiskeri fra andre havne end København. I følge Aalborg Stiftstidende, den 5. oktober 1839, blev der i efteråret samme år bygget en jagt på 16 læster på Bonnesens værft i Aalborg. Jagten var konstrueret specielt med henblik på havkalfiskeriet ved Island. Den var bygget til et partrederi bestående af købmand Chr. Winkel i Aalborg og købmand Smith på Læsø. Som et lille kuriosum nævner avisen til slut: *"efter endt Fiskeri om Efteraaret, skal dette Fartøj være bestemt til – som en slags Redningsfartøj – at stationere i det såkaldte Alabastes Dyb under Læsø, en af Naturen dannet bequem Plads, hvor Skibe for hversomhelst Vind kunne ankre"*. Alabastes Dyb kan vist ikke være andet end Ålebjergdybet.

I de 181 forhyringskontrakter, der er kigget på,

er 403 navne på læsøboere anført. Der er naturligvis gengangere, men det var ikke almindeligt at være af sted mere end to-tre sæsoner. Mange tog kun den ene tur og foretrak åbenbart efterfølgende en mere almindelig hyre. Udelader vi imidlertid gengangerne og tager højde for, at navnene kan være opført lidt forskelligt år for år i forhyringsprotokollen, kan vi finde omkring 265 unge læsøboere, der har deltaget i fiskeriet ved Island i perioden og på denne måde begyndt deres sømandskarrierer.

Skibe, som gik på sæl- og hvalrosfangst ved Spitsbergen og ved Grønland, og som også havde læsøboere ombord, er ikke medtaget. Derimod er der et par skibe, der var på fiskeri ved Grønland. Galeasen "Fru Margrethe" på 48 læster var på fiskeri deroppe i 1840 med seks læsøboere ombord og ligeledes briggen "Hvalfisken" på 105 læster i 1849 med fem læsøboere ombord. De er talt med i denne beretning.

Forhyringsprotokollerne angiver fødestedet for de hyrede søfolk. Det er næppe taget helt bogstaveligt i alle tilfælde, og bopælen på forhyringstidspunktet kan være angivet i stedet for fødestedet. Det kan give en lille usikkerhed i materialet.

I langt de fleste tilfælde er der to eller flere læsøboere ombord på samme skib. Man har gerne villet følges ad, når det var muligt. En vis tryghed har det vel også givet at være flere, der kendte hinanden, på et skib.

Skipperne Sørensen

I hvert fald to læsøboere har været skippere på en havkalfisker i den periode, der kigges på. Det var to brødre fra Vesterø: Lars Albert Sørensen (1811-1850) og Søren Sørensen (1814-1898). Deres far var Søren

Pedersen, som boede på den ejendom, der i dag er Dommergårdsvej 1, ikke langt fra udhavnen "Alsdybet". Måske er Lars Albert og Søren født på Dommergårdsvej.

Af forhyringsprotokollerne kan man se, at de begge havde været aktive i islandsfarten i 1830'erne, men fra 1842 nævner protokollerne udtrykkeligt, at de skibe, som de var skippere på, var "*bestemt til Island paa Fiskerie*." De var på fiskeri ved Island næsten hver sommer i en årrække i 1840'erne. Skibene var jagten "Victoria" på 19,5 læster, hvor Søren var skipper, og skonnerten "Elida" af samme størrelse, hvor Lars Albert var skipper. Deres bror, Mads Peter Sørensen, var bedstemand hos Lars Albert, og Riis Bjørn Ottesen var bedstemand hos Søren på "Victoria". Både Mads Peter og Riis Bjørn forblev i en årrække som bedstemænd hos de to læsøskippere.

De fleste år er deres respektive forhyringskontrakter undertegnet samme dag, hvad der kan tyde på, at Søren og Lars Albert har forsøgt at følges ad. Sædvanligvis afgik de midt i eller i sidste halvdel af marts, men i 1845 kom de ikke af sted før allersidst i april. Isforholdene havde vanskeliggjort sejlads i Kattegat langt ind i april det år.

For det meste bestod deres besætninger udelukkende af læsøboere. I 1844 var det følgende:

Besætningen på "Victoria" :

Søren Sørensen, kaptajn, borger på Læsø,
Riis B. Ottesen, bedstemand,
Boie Th. Boiesen, matros,
Lars D. Larsen, letmatros,
Peter Søren Petersen, ungmand,
Adam H. Deth Lydersen, kok.

Besætningen på "Elida" :

Lars A. Sørensen, kaptajn, borger på Læsø,
Mads D. Sørensen, bedstemand,
Jens Larsen Larsen, matros,
Albrecht D. Sørensen, letmatros,
Niels Thorsen Nielsen, ungmand,
Niels Peter Petersen, kok

At hele besætningen år efter år kom fra Læsø må betyde, skipperne har lagt vægt på at få nogen med, som de kendte og kunne regne med. Måske har der også været en eller anden far på Læsø, der har syntes, at det var vigtigt, at netop hans dreng fik sin første hyre med en skipper Sørensen. Man kan tænke sig, at det er noget, der har været drøftet og arrangeret i løbet af vinteren. Det kan også være derfor, at forhyringskontrakterne, som Lars Albert og Søren underskrev, var mindre udførlige end de fleste andre forhyringskontrakter. De kendte simpelthen deres folk, og folkene kendte dem. Men i det tidlige forår måtte man til København, få skibet klart og ordnet alle formaliteter.

Hver mand fik to måneders forskud på hyren. Hyren var dog ikke helt ens på de to skibe i 1844. Matros Boie Thuren Boiesen på "Victoria" fik 24 rigsdaler i forskud, mens matros Jens Larsen Larsen på "Elida" kun fik 22 rigsdaler. Men Boie Thuren Boiesen var også en erfaren mand. Han havde været af sted på fiskeri ved Island i 1837, 1838 og 1839. I den mellemliggende tid havde han været på langfart og bl.a. sejlet på Middelhavet. I 1844 og 1845 var han så tilbage ved fiskeriet ved Island.

I 1846 kom "Victoria" af sted midt i marts og "Elida" et par uger senere. Den 26. august kunne Søren Sørensen på "Victoria" afregne tre måneders hyre med besætningen. Det var i alt 124 rigsdaler, 5 mark og 3 skilling. I forvejen havde mandskabet ved rejsens begyndelse fået 2 måneders hyre i forskud. Riis Bjørn

Nr. 58.

Liste

Over mandskabet der er forhyret med Jagten Aurora af Kiøbenhavn drægtig 7 1/2 Læster ført af Kaptajn P. Wilhjelm bestemt til Island for Fiskeri, Mandskabet bekommet 2 Maanedes Gage, ombord med tojet i morgen tidlig, og Månedens drejer den Dag Skibet hales ud af bommen \$2 - 6 dage efter. Af hver Tønde Havkalvelever, som der fiskes, faar Bestemanden 2 Mark - Matrosen 1 Mark Letmatrosen 20 sk - Ungmanden 12 sk og Kokken 8 sk af hver tønde. Mandskabet skal være behjælpelig med hvad Arbejd som forefalder i Island, ligeledes ved Hjemkomsten med Udlosningen og Tranens afkogning om forlanges.

Charge	Navn	Fødested	To maaneders gage R.S
Kaptajn	P. Wilhjelm, Borger i Svendborg		
Bedstemand	C. Christiansen	Søraa Jylland	30
Matros	Søren Larsen	Læsø	22
Letmatros	Jacob Becker	Als	18
Ungmand	Jan Petersen Knudsen	Dragør	14
Kok	Niels Olsen	Store Elmue	10
			<u>94</u>

Kjøbenhavn, den 8. marts, 1847. P. Wilhjelm

Ottesen havde så tjent 75 rigsdaler i hyre den sommer. Det hører dog med til historien, at "Victoria" nåede en ny og hurtig rejse til Island, som kunne afregnes allerede den 14. november. Det gav et par måneders ekstra hyre a 15 rigsdaler til Riis Bjørn.

Forhyringsaftalerne

I de fleste tilfælde var aftalerne noget mere udførlige, end tilfældet var for skipperne Sørensen, hvor hele besætningen var fra Læsø. For eksempel fremgår det ofte, hvad der skal fiskes efter.

I mange tilfælde er der også aftalt en bonus eller fiskepræmie, som det kaldtes. I nogle kontrakter er forplejningen omtalt, og i næsten alle aftaler er besætningens pligter i land omtalt.

Afgrunde, som turde fremgå af note 1, er en forhyringskontrakt indgået mellem skipper og besætningen på den lille jagt "Aurora" særlig interessant. "Aurora" var på kun 7,5 læster. Kontrakten er dog ganske typisk for en besætning, der går på fiskeri ved Island.

Der var to læsøboere ombord, Christen Christiansen¹ som bedstemand, og Søren Larsen som matros. R.S. står for "Rigsdaler Sølv". Som det fremgår af kontrakten var der oven i hyren en bonus i form af en fiskepræmie. "Aurora" må have været på havkalfiskeri, for fiskepræmien er alene specificeret for havkal. For hver tønde havkallever, der blev fanget, fik bedstemanden, Christen Christiansen 2 mark og de øvrige fire besætningsmedlemmer noget mindre. Der gik 6 mark på en

rigsdaler, og dagshyren for Christen Christiansen var ca. ½ rigsdaler, altså 3 mark. En normal havkallever kunne godt fylde en hel tønde, så kunne der fanges en eller to havkale om dagen, ville det være et væsentligt tilskud til den almindelige hyre.

Som det fremgår, var mandskabet ikke alene hyret til at sejle skibet og fiske derfra, men de måtte også være behjælpelige med det arbejde, der kunne forekomme i land, herunder afkogning af trannen fra

I de fleste af forhyringskontrakterne er besætningen pålagt at være behjælpelig med trannens afkogning. Det kunne være såvel i Island som i København. Det har ikke været muligt at finde noget billede af denne proces. Men mon ikke det på Island har foregået nogenlunde som på Laurits Tuxens billede "Trankogning ved Nymindegab" fra 1881. På billedet koger pigerne tran af fiskelever. De nødvendige rekvisitter var en stor gryde, tørv eller andet brændbart til at fyre med, og tønder til den afkogte tran. Det har vel ikke altid lugtet lige attraktivt, men om lugten blev betragtet som et stort problem er nok tvivlsomt. Statens Museum for Kunst.

Skibsportræt af jagten "Prøven" af Hjørring, 1835. Man ser røg komme op af den lille skorsten foran masten. Måske koges der grød eller flæsk, eller mere sandsynligt: Kaffe. "Prøven" var et temmeligt almindeligt skibsnavn, og flere skibe af det navn har fisket ved Island. Teoretisk kan skibet på billedet godt være det skib, "Prøven", som Lars Albert Sørensen var skipper på i 1840. I modsætning til en slup har jagten sin ene mast i eet stykke. Historisk Arkiv, Vendsyssel Historiske Museum.

havkalleverne. Pligterne i land er noteret i de fleste forhyringsaftaler. Det har åbenbart været nødvendigt, så der ikke kunne herske tvivl om, hvad der kunne forlanges af besætningen.

Skipperen, Peter Wilhjelm, der var født i Svendborg, var kun 23 år gammel, da "Aurora" sejlede til Island i marts 1847. Han var dermed 12 år yngre end sin bedstemand, Christen Christiansen. Christen Christiansen havde været på fiskeri ved Island mindst tre gange tidligere, så mon ikke det var ham, der havde erfaringen. Ganske givet har han med sine 35 år været den ældste ombord. Gagen som bedstemand ligger da

også i den høje ende sammenlignet med andre. Kokken Niels Olsen fra Store Elmue ved Faxe Ladeplads var bare 17 år, og hans hyre var 5 rigsdaler om måneden. Sidst i beretningen redegøres der for "Auroras" skæbne.

Forplejningen

Nogle af forhyringsaftalerne kan give et ganske lille glimt af forplejningen ombord på skibene.

Kokken var sædvanligvis den yngste og den lavest rangerende ombord, så selvom fortæring og forplejning var vigtige områder, blev de ikke prioriteret højt.

Mange læsøboere begyndte deres sømandsliv som kok ombord på et skib. Her trækkes Søren Frederik Wiis² frem som et eksempel.

Da Søren Frederik var 15 år, fik han i 1850 hyre som kok på hukkerten "De jonge Goose" på 48 læster og bestemt til *"Island paa Fiskeri"*. Han var eneste læsøbo ombord, og hans hyre var 7 rigsdaler om måneden. At der ikke var andre læsøboere ombord har vel været lidt trist for ham, men han var dog ikke den yngste ombord. Det var drengen Sonnich Sonnichsen, der slet ingen hyre fik. Sonnich måtte nøjes med kosten. Det hedder i "De jonge Gooses" forhyringsaftale, at *"Mandskabet faar ingen Brændevin, men i det Sted Thee eller Caffee..."*. Tilsvarende bestemmelser findes i mange andre forhyringsaftaler, men langt fra i alle. På dette tidspunkt var brændevin som en fast del af forplejningen ombord så småt på vej ud af skibene. Selvfølgelig også hjulpet af den enorme popularitet, specielt kaffe i samme periode havde opnået blandt hele befolkningen.

Man kan stille sig selv det spørgsmål, hvor langt den 15-årige Søren Frederiks kokkekunst rakte. Der er ingen grund til at tro, at madlavningen hos hans forældre i skolelærerhjemmet i Byrum stod på noget væsentligt højere trin end andre steder på Læsø. Og det var ikke særligt højt. Distriktslæge Rasmussen skrev i sin indberetning i 1859, at læsøboernes daglige måltider ikke giver anledning til misundelse: Tørt brød, tørret fisk, dertil kaffe og brændevin. Hovedmåltidet indtages om aftenen og "hos endeel varm mad". Det var altså ikke alle steder, der blev tilberedt varm mad hver dag. Men skete det, kunne den bestå af kål eller ærter kogt med lidt røget kød, hvis man havde det, og ellers gryn eller mel og kogt fisk. Det var vel no-

genlunde denne diæt, som Søren Frederik voksede op på og den erfaring, som han gik ombord i "De jonge Goose" med. Vi må håbe, at hans mor i det mindste havde fortalt ham, hvor lang tid de forskellige ting skulle koge, og hvordan han kunne undgå, at noget brændte på.

På skibene var menuen ikke så meget anderledes: Saltet og røget kød og flæsk, tørret fisk, gryn, tørret brød i form af beskøjter og skonrogger og vand har været faste bestanddele i madlavningen ombord. Undertiden har man kunnet supplere med fersk fisk.

I de fleste tilfælde var kokkelivet for en nykonfirmeret dreng en hård og brutal overgang til voksenlivet. Carl Jerup³ skriver i sin levnedsskildring, at han i 1881 fik hyre som kok på en svendborgskonnert til 12 kr. om måneden, *"... men Arbejdet var ikke altid ligetil, ikke spor af Kjænskab til Madlavning, og saa kunde det jo hende at Kokken skulle gjøre Bramsejl fast, naar vi var i Søen, og samtidig stege Flæsk eller Pandekager."* Kokken var absolut den nederste i hierarkiet, og for nogle var skældud og endda prygl en del af dagligdagen. Arbejdsdagen kunne være meget lang for en dreng med mange opgaver. Hvis han så dertil fortsat døjede med søsyge og måske ikke fik tilstrækkelig og ordentlig søvn, kunne det være en særdeles barsk oplevelse at komme til søs. Men havde han klaret sin første tur og var kommet godt igennem den, så var han normalt også så hærdet, at han fremover kunne klare hvad som helst.

Søren Frederiks kokkekarriere ombord på "De jonge Goose" varede én sæson. Måske var hans kokkekunst alligevel ikke helt på toppen, måske har vilkårene ombord trods alt været for strenge. Hyren med "De jonge Goose" i 1850 er så vidt vides den eneste,

hvor han har været på fiskeri ved Island. Derefter blev det Amerika og noget mildere himmelstrøg.

I flere forhyringskontrakter er det anført, at *"Naar Flæsket slipper op paa Reisen faar Mandskabet Lammekjød i Stedet."* I 1855 var der hele fire læsøboer med "De junge Goose" på fiskeri ved Island. I kontrakten hed det om kosten *"Mandskabet faar Lammekjød i Stedet for Flæsk"*. Det ser ud, som om flæsk eller grisekød har været foretrukket frem for lammekød. Man kan tænke sig, at der er blevet købt lammekød på Island, hvor det under alle omstændigheder ville have været vanskeligt at få fat i grisekød. Vi må gå ud fra, at fisk også er indgået i menuen ombord, i det mindste i den tid, hvor skibene har ligget på fiskeri ved Island.

Hyren

Det var almindeligt, at man fik to måneders hyre udbetalt i forskud. Resten af hyren blev så afregnet, når rejsen var slut. Når matros Søren Larsen ombord på "Aurora" skulle have 11 rigsdaler i hyre om måneden, lå det absolut i den lave ende. For en matros var den månedlige hyre typisk på 12 - 14 rigsdaler, i enkelte tilfælde 16. I første halvdel af 1850'erne ser det ud til, at hyren går noget op. Her var der månedshyrer for en matros på 19 og 22 rigsdaler, ja helt op til 24 rigsdaler. Københavns waterscouts forhyringsprotokol går til og med 1858, og i det sidste år ser matroshyrerne så ud til at falde noget igen, så hyrer på 14-15 rigsdaler om måneden igen blev almindelige.

Kaptajnens hyre er ikke nævnt i protokollerne. Men styrmand og bedstemænd lå normalt noget over matroserne, mens letmatroser, ungmænd, kokke og drenge lå en del under.

I ca. halvdelen af kontrakterne er en bonus speci-

ficeret. Bonussen kaldes for *"Fiskepræmie"* og i nogle tilfælde for *"Fiskepenge"*. Man kunne måske tænke sig, at når der var tale om en fiskepræmie, så var hyren lavere, og var der ingen fiskepræmie, så var hyren højere. Sådan en sammenhæng har ikke kunnet fastslås.

Bortset fra de to måneders forskud, som var det normale, blev hyren afregnet, når skibet var velbeholdent hjemme i København igen efter en forhåbentlig god rejse. I mange tilfælde er afregningen af hyren anført i waterscoutens protokol. Afregningerne ser ud til at passe fint med den aftalte hyre. Derimod har det ikke været muligt at finde eksempler på, at fiskepræmien er indregnet, for eksempel på den måde, at det afregnede beløb ville være større end den aftalte hyre, og at forskellen så kunne udgøres af fiskepræmien. Det kunne tyde på, at fiskepræmien blev holdt helt uden for hyren og dermed uden for waterscoutens domæne.

Fiskepræmie og pligter i land

Tidligere er nævnt fiskepræmien for besætningen på "Aurora", der var på fiskeri efter havkal i 1847. Mange skibe var også på fiskeri efter torsk, og i en del tilfælde er fiskepræmien specificeret for både havkal og torsk, så man har kunnet fiske efter begge dele. Fiskepræmien varierer en smule fra aftale til aftale. Fiskepræmierne er interessante, fordi de giver en række oplysninger om fiskeriet og ikke mindst, hvad der fiskes efter, ofte suppleret med oplysninger om mandskabets pligter ombord og i land. Her gives nogle enkelte eksempler på *"Fiskepræmie"*. Fælles er, at der er læsøboere mønstret på alle de skibe, der er omtalt.

1840: Sluppen "Marie": *"..kommer Skibet til at fiske, da faar Mandskabet den der paa Stedet alminde-*

lig gjældende Fiskepæmie". I enkelte tilfælde er fiskeri nævnt som en mulighed, altså åbenbart ikke som rejsens primære formål. Det kunne være praktisk, at forhyringsaftalen også gav skipperen mulighed for at gå på fiskeri. Måske hørte skipperen, at fiskeriet var godt, eller han havde i en periode, mens han lå ved Island, ikke andet at bruge skib og besætning til.

1842: Sluppen "Charlotte"; *"Mandskabet erholder til lige Deling 3 Mark for hver Tønde Havkallever til 18 Kuttinger per Tønde, samt 24 Skilling for hver Havkal, som indbringes og 1 Rbd for 100 Torsk til lige Deling og Mandskabet er forpligtet til at arbejde i Land i købmandens Pakhus."* En kutting er en lille tønde, der indeholder 7,7 liter. Så 18 kuttinger er altså 139 liter, som er et normalt tøndeindhold. Aftalen er også interessant, fordi den viser, at havkalkadaveret, som normalt blev slæbt bag efter båden, også havde en værdi og kunne afsættes på Island. På "Charlotte" var der 1842 seks besætningsmedlemmer, hvoraf de fire var fra Læsø. 3 mark er 48 skilling, og til deling mellem seks personer bliver det 8 skilling til hver per tønde lever.

1842: Sluppen "Den nye Prøve": *"i Fiskepæmie faar Styrmanden af hver Tønde Havkalvelever 2 Mark pr. Tønde og de øvrige af Mandskabet faar 8 Skilling pr Tønde."* 7 - 8 skilling i fiskepræmie for hver tønde havkallever ser ud til at have været niveauet først i 1840'erne.

1845: Hukkerten "De jonge Goose": *"I Fiskepræmie erholder samtlige Mandskab til Deeling tre Mark af hver Trd. Havkalvelever som fiskes, og 24 skilling af hver fuldvoksen havkalv, som bringes til Havnen, og af hvert 100 Stk. Torsk erholder enhver Mand 1 Rd af dem han selv fisker."* Tre mark var en halv rigsdaler eller 48 skilling. Med kaptajnen var der ni besætningsmed-

Ens Havkalvs-Tran
faaes til 30 Rbdlr. pr. Tønde a 120 Potter,
hos R. Bergens Enke i Frederikshavn.

I Frederikshavn solgte R. Bergens enke havkaltran i tønder i 1844. En tønde kostede 30 rigsdaler. Der skal to tønder lever til én tønde tran. På "De jonge Goose" var fiskepræmien tre mark til deling per tønde lever. To tønder gav altså én rigsdaler i præmie. Fiskepræmien har altså udgjort én rigsdaler ud af de 30 rigsdaler som fru Bergen solgte en tønde tran til. Aalborg Stiftstidende den 12. oktober 1844

lemmer på "De jonge Goose", så hvis hele besætningen var med til at dele de 48 skilling og de blev fordelt ligeligt, blev der lige godt 5 skilling til hver i fiskepræmie for hver tønde lever. Som det fremgår, havde havkalkadaveret også en vis værdi og blev bragt i land. Det gav godt et par skilling til hver mand ombord.

1846: Jagten "Mette Kirstine Dorthea": *"i Fiskepræmie faar hver Mand 1 Rd af hvert Hundrede Torsk, som han selv fanger, og 1 Rd af hver 14 Tønder Havkalvelever, som fanges, Styrmanden faaer 2 Rd for hver 120 Stk Torsk, han fanger, og 2 Rd af hver 14 Tønder Lever, som der fanges, - desforuden har Skipperen 5 Rd. af hver 600 Stk Torsk og 5 Rd. af hver 14 Tønder Lever, som der fanges..."* Fiskepræmien, der specificeres her, er et kopi af en aftale, der var lavet for sluppen "Helene". Året efter - i 1847 - henvises der i flere kontrakter til denne aftale, så det kan give den et præg af at være en

*** Den indkomne, her hjemmehørende, Jagt „Ulrikka Augustas“ Ladning Havfalsvistran er Skibets egen Fangst og henimod 80 Tdr., der er et meget godt Udbytte, eftersom det er en reen Beholdning, da Afsmeltningen paa Island er betalt med Spæk.**

Frederikshavnerjagten "Ulrikka Augusta" kom først på efteråret 1853 hjem til Frederikshavn fra fiskeri ved Island. Resultatet var 80 tønder afsmeltet tran, som blev betegnet som et meget godt udbytte. Det svarer til 160 tønder lever, der omtrent svarer til lige så mange udvoksede havkale. Trannen var afsmeltet på Island, og på en eller anden måde havde man været i stand til at betale for afsmeltningen med spæk. Notits i Aalborg Stiftstidende, den 5. oktober 1853.

 Jagt „Ulrikke Augusta“,
drægtig 11½ Smstr., tidligere fordeelagtigt afbenyttet til Havfalsvifskeri under Island, med komplet og godt Inventarium samt Fiskeri-Redskaber, er **tilkjøbs.** Man henvende sig til Consul N. Schmidt.

"Ulrikka Augusta" blev imidlertid sat til salg få år senere, hvor der henvistes til de gode fangstresultater, som skibet havde haft ved Island. Skibet blev udbudt "...med komplet og godt Inventar samt Fiskeri-Redskaber.". Annonce i Frederikshavns Avis, den 22. januar 1856.

standardaftale. Aftalen specificerer entydigt fiskepræmien per mand og er et af de få tilfælde, hvor vi får noget at vide om skipperens bonus af fangsten.

De fleste øvrige aftaler afspejler i større eller mindre grad de aftaler, der er gengivet ovenfor. I løbet af 1850'erne stiger fiskepræmierne. Måske afspejler det en stigende efterspørgsel på tran, som igen kan være foranlediget af, at flere købstæder ville have belysning i gaderne om aftenen.

Når skibene sidst på sommeren kom tilbage til København, blev hyren afregnet. Hvis det var tidligt på efteråret, kunne skipperen måske redde sig en last til et eller andet sted, så der kunne komme lidt mere i kassen, inden der blev lagt op for vinteren. Eller der kunne blive tale om, at trannen skulle smeltes af i København. I løbet af november eller først i december var det rejsemulighederne hjem til Læsø, som læsøboerne var optaget af. Forhåbentligt med nogle rigsdaler i lommen.

København var langt den vigtigste havn for udrustningen af skibe til havkalfiskeri. Men der blev også udrustet skibe fra andre havne, blandt andet fra Frederikshavn.

Skibene

Men sine 7½ læster – hvad der i dag vil svare til knap 20 tons – var jagten "Aurora" ikke noget stort skib og hørte bestemt til de små af islandsfarerne. 7½ læster var absolut i underkanten af det, som Fiedler i 1840 havde anbefalet. Hovedparten af de danske islandsbåde på dette tidspunkt var da også større.

Af de skibe, som læsøboerne havde hyre på, var en jagt på i gennemsnit 15 commercelæster den almindeligste skibstype og størrelse. De ca. 265 læsøboere, der

Skibstype	Antal skibe	Omtrentlig gsnt.. størrelse
Jagt:	31	15 læster
Slup:	19	20 læster
Skonnert:	10	28 læster
Galease:	5	50 læster
Hukkert:	4	56 læster
Brig:	3	80 læster
Kuf:	1	-
Ikke spec.:	2	

År	Antal læsøboere	Fordelt på antal skibe	År	Antal læsøboere	Fordelt på antal skibe
1839	28	7	1849	14	6
1840	36	12	1850	8	5
1841	6	2	1851	16	8
1842	45	14	1852	12	6
1843	19	12	1853	26	12
1844	28	12	1854	13	10
1845	26	13	1855	22	10
1846	18	10	1856	25	11
1847	12	7	1857	8	5
1848	31	13	1858	10	6
Ialt				403	181

via København deltog i fiskeriet ved Island fra 1839 til 1858, var forhyret på i alt 75 forskellige fartøjer af forskellig type.

Skibet "Julie Andrea" var alene om at repræsentere kuffen som skibstype. Den var på fiskeri i 1851, men skibets størrelse nævnes ikke. Jungmand ombord på "Julie Andrea" var den 19-årige Christian Bodholt. Han var søn af gæstgiver og købmand Christian Bodholt på Lindenslyst i Byrum. Det må huskes, at denne lille undersøgelse kun omhandler de skibe, hvor der var læsøboere ombord. Nogle skibe - eller måske var det skipperne - ser ud til at være mere populære end andre, da de år efter år har haft en eller flere læsøboere med blandt besætningen.

Hvor mange var islandsfiskerne så?

Islandsfiskerne var ikke en majoritet blandt Læsøfolk, og deres antal varierede en del fra år til år. I de 181 forhyringskontrakter, der er kigget på, har der

været i alt 403 læsøboere. Det er i gennemsnit ca. 20 læsøboere, der hvert år i perioden har været på fiskeri ved Island. Disse 20 læsøboere har så - ligeledes i gennemsnit - fordelt sig på 9 forskellige skibe hvert år.

Distriktslæge Rasmussen har i sin beretning en oversigt over, hvor mange læsøboere, der i perioden 1850 - 1858 havde "*Erhverv ved Forhyring*". Det er i gennemsnit 340 personer om året. Rasmussen nævner også, at ca. en tredjedel heraf eller godt hundrede mand normalt var hjemme i vintermånederne. Det vil altså sige, at op mod en femtedel af dem, der var hjemme en vinter, havde været på fiskeri ved Island. Set over en årrække er andelen af islandsfiskere større.

"Auroras" endeligt

Som det er fremgået, kunne sømandslivet i midten af 1800-tallet være meget andet end at sejle og vedligeholde et skib. Af forhyringskontrakterne kan man se, at søfolkene måtte bringe varerne til og fra land

og hjælpe til i pakhusene i Island, og dermed var de så pakhusarbejdere. Da mange af islandssejlerne også gik på fiskeri, var de også fiskere. Og her måtte de hjælpe med fiskens forarbejdning ombord og i land, blandt andet at vaske torsken, som normalt var kvindearbejde på Island og Færøerne. Og endelig i en del tilfælde – og det gjaldt særligt for søfolkene ombord på de skibe, der var på havkalfangst - kunne de blive sat til at hjælpe med at koge tran af leveren fra de havkale, der var fanget. Så var de trankogere.

Noget romantisk sømandsliv var der ikke tale om. I virkeligheden var der tale om et usundt og dødsensfarligt arbejde. For mange var målet efter nogle år til søs at få sig en kone og et lille sted hjemme på barndomsøen. Men det var ikke alle, som drømmen gik i opfyldelse for.

Vejret omkring Island kan være meget uforudsigeligt. En storm kan komme ganske pludseligt. Det må have været en sådan pludselig storm, der ramte "Aurora" i maj 1847. Det var på "Aurora", at Chresten Christiansen fra Vesterø var bedstemand. "Aurora" var oprindeligt sejlet fra København i første halvdel af marts. Typisk varede turen til Island to til fire uger, sjældent mere. Nogen tid må de allerede have haft ved Island, så de havde kunnet losse de medbragte varer. I hvert fald var "Aurora" igen afsejlet fra Island den 12. maj 1847, formentligt for at gå på fiskeri. Imidlertid kom der to dage senere, den 14. maj, et orkanagtigt uvejr, der førte til, at "Aurora" forliste og hele mandskabet druknede⁴.

Hjemme i huset i Vesterø – på det der senere kom til at hedde Flarumvej 23 – gik der fem personer og ventede på, at Christen Christiansen skulle vende hjem igen, når sommeren var forbi. Og meget gerne

med nogle rigsdalere på lommen, for mønt var der stor mangel på i det lille hjem. De fem var Christens kone, Johanne Pedersdatter (Jerup), deres tre børn, Ane Marie på 12 år, Peder Christian på ni år og Christenze Marie på fire år. Desuden havde de Johannes gamle far, Peder Jerup, på aftægt. Men de kom til at vente forgæves. Efterhånden som de øvrige læsøboere vendte hjem fra Island i løbet af efteråret og kunne fortælle, at ingen havde set eller hørt noget til "Aurora" siden begyndelsen af maj, var det ikke så svært at regne ud, hvad der var sket. Vilkårene indtil da havde ikke været lette for den lille familie. Nu blev de vanskeligere. To år senere døde Johannes far. Bortset fra huset var der ikke noget at arve, hverken fra Christen Christiansen eller fra den gamle Peder Jerup.

Og så alligevel: Navnet "Jerup" hang ved stedet, og drengen Peder Christian kom på Læsø aldrig til at blive kaldt andet end "Christian Jerup". Og det navn gik så igen i arv til de følgende generationer.

Noter:

- 1) Christen Christiansen (1811 - 1847) er min tipoldefar. Christen Christiansen var født i Teglløst ved Sønderø lidt øst for Dronninglund. Han var havnet som tjenestekarl hos købmand Hjorth på Stenbjerggård på Læsø, blev gift med læsøpigen, Johanne Pedersdatter (Jerup), og endte som så mange andre som sømand. Da han er født i Sønderø, står der i forhyringsaftalen "*Sønderø*" og ikke "*Læsø*".
- 2) Søren Frederik Christian Julius Wiis (1834 - 1915) er min oldefar.
- 3) Carl Jerup (1866 - 1943), er sønnesøn af Christen Christiansen. Carl Jerup skrev sin levnedsbetænelser i forbindelse med, at han i 1926 fik Dannebrogsmændenes Hæderstegn.
- 4) Oplysningerne om "Auroras" forlis er sparsomme: I Sørollen

for Hjørring Amt 1847 kan man om Christen Christiansen læse, at han er sejlet med skipper Wilhjem til Island i marts 1847, og under anmærkninger *"Attest 1848: anmeldt totalforliist, som ei kan bevises."* Datoen for forliset den, 14. maj 1847, findes i Fastings bog om Wilhelmslægten. Desværre nævner Fasting ikke nogen kilder til oplysningen, men Fasting har ry for at have været omhyggelig, så mon ikke datoen og afsejlingsdatoen fra Island den 12. maj stemmer.

Kilder og litteratur:

Arne Espegaard: Liv og Sprog på svundne tiders Læsø, Bind I, Fiskeri- og Søfartsmuseet, Esbjerg, 1978.

Bjarne Stoklund: Læsø Land, Bind 2: Manden og havet. Museum Tusculanums Forlag, København 2018.

Christen Rasmussen: Læsø – medicinsk-topografisk i Signe Mellemgaard: Distriktslægen og læsøboerne. En medicinsk topografi fra 1859 og dens forudsætninger. Landbohistorisk Selskab og Læsø Museum 1992.

Harald Valdemar Fiedler: Beretning om en Reise til Island,

Forsommeren 1840. I Tidsskrift for Fiskeri, 1ste Aargang, København 1866, side 1-26.

Harald Valdemar Fiedler: Haakalfiskeriet. I Tidsskrift for Fiskeri, 1ste Aargang, København 1866, side 26-33.

Henning Henningsen: Til søs og i havn.

Dagligliv i Danmark, VI, 1790-1870, Flid og Foretagsomhed, side 271-295. Nyt nordisk Forlag Arnold Busck A/S 1963, 2. udgave, København 1982.

Sophus Otto Fasting: Slægten Wilhjem i Danmark. Dansk genealogisk Institutsforlag, København 1916.

Mediastream: Periodens aviser.

Nordjyske Arkiv: Periodens aviser.

Rigsarkivet – Arkivalieronline.dk:

Københavns waterscouts forhyringsprotokoller, primært 1839-1858.

Sørulle for Hjørring Amt 1847, hovedrulle.

Diverse folketællinger og kirkebøger fra Læsø.

Arnt Jerup Wiis bor i Farstrup ved Nibe, men er født i 1950 i Vesterø Havn på Læsø. Han flyttede fra Læsø i 1967 og blev student fra Viborg Katedralskole i 1970. Arnt er cand. merc. fra Aalborg Universitetscenter og har haft ansættelser i det private erhvervsliv i årene 1977-2017. Han har skrevet en række lokalhistoriske artikler, alle vedrørende Læsø.

Torben Nielsen

Den brune Læsøbi

-visionen om bien

Blandt biavlere er der en vits, der siger, at når der er to biavlere sammen, er der mindst tre meninger om en sag. På Læsø kunne man i en omskreven form sige, at der har været mange meninger om én bestemt sag. Sagen om den brune honningbi *Apis mellifera mellifera*. I gamle dage var alle honningbier her til lands brune bier. Oprindeligt levede de vildt i naturen, hvor menneskerne indsamlede honning fra hulninger, hvor bierne levede. Gradvist begyndte man at huse bierne i hule træstammer og halmkuber, sidenhen tog den type bistader, vi kender i dag, helt over. Biavlen blev mere og mere effektiv, og i begyndelsen af 1900-tallet startede importen af fremmede biracer fra udlandet.

Om der altid har været honningbier på Læsø, fortaber sig i historiens mørke. Men tidligt har de været her, måske indført af franciskanermunke i 1200-tallet. Men i 1802 ved vi med sikkerhed, at der var bier på Læsø. I bogen *Beskrivelse over Læsø 1802* skriver Lars Hess Bing under øens insektliv ikke direkte om bier, men under et afsnit om ørentviste skriver han:

”De gjøre visse Aar megen skade paa Frugt og Urter i Haverne, de vil ogsaa søge til Bikuberne, men når Bierne ere friske, holde de dem derfra: ja om de endog kan liste sig ind, maae de dog strax ud, saasom Bierne ved deres hvasse Braad forfølge dem, hvilket jeg ofte har seet”.

Omkring 1980 var den brune bi næsten udryddet i hele landet. Det var der ikke mange, der tog sig af, men på Læsø undrede det biavler og førstelærer Alfred Petersen, som havde brune bier og gode erfaringer med dem. Han forstod, at den brune bi var noget særligt, en naturlig ressource, som var tæt på at forsvinde, og som det var vigtigt at bevare. Gennem kontakter og opfordringer til myndigheder, blandt andet Statens Biavlsforsøg i Lejre ved Roskilde, lykkedes det ham at engagere dem i det store arbejde, der fulgte, hvilket ikke var uden en del forhindringer. Men den brune Læsø bi overlevede.

Alfred Petersen kom til Læsø i 1956. Han stammede

fra et beskedent hjem på Vejlekanten og havde som barn ved flid og dygtighed fået tildelt et gratis ophold på Sorø Akademi, hvorfra han senere blev student. I en kort periode studerede han teologi, men valgte siden lærergerningen.

Han kom fra en stilling som enelærer i Tinning med konen Ester og parrets fem børn. Ester stammede oprindeligt fra Læsø, så øen var ikke ukendt for parret. Han blev ansat som førstelærer på Østerby skole og var der frem til lukningen i 1972. Herefter virkede han yderligere to år som lærer på Byrum skole. De godt 12 km mellem hjemmet i Østerby og skolen i Byrum blev hver dag tilbagelagt på trædecykel.

Hvornår Alfred Petersen begyndte at interessere sig for den brune læsøbi, står hen i det uvisse, men en af sønnerne har fortalt, at det måske var, da faderen

fandt en sværm med brune bier i Nordmarken. Han havde tidligere haft bier i Tinnet, så et vist kendskab til bier havde han allerede.

Men bier var ikke det eneste, der interesserede Alfred Petersen. Naturen og eksperimenter i den hjemlige have optog ham. Carl-Johan Junge, der siden blev formand for Læsø Biavlerforening, har fortalt, at hans første møde med Alfred Petersen ikke handlede om bier, men om podning af æbletræer. En af mange interesser Alfred Petersen også havde. Carl-Johan husker, at han ved den lejlighed så nogle små, lidt underlige kasser hænge rundt i havens træer med bidronninger, der skulle parres.

Alfred Petersen var en af de første på øen, der begyndte at eksperimentere målrettet med dronningeavl. I 1980

Førstelærer og senere formand for Læsø Biavlerforening Alfred Petersen omkring 1965. Foto: Privat eje.

Alfred Petersen i sin have med bistader og notesbog. Foto: Privat eje.

Carl-Johan Junge, seniorforsker Per Kryger, Aarhus Universitet, og Bjørn Johansen snakker bier i sidstnævntes bigård. Foto: Privat eje.

bliver han valgt til formand for Læsø Biavlerforening, hvor han viderefører sit avlsarbejde med de brune bier. I 1983 er det også ham, der retter henvendelse til Statens Bisygdomsnævn med ønsket om at gøre hele Læsø til renavlsområde for brune bier. Det startede et langt forløb, der i første omgang endte med, at der i 1989 blev vedtaget en bekendtgørelse, som forbød, at der i fremtiden måtte indføres bier til Læsø. Planen lykkedes som bekendt ikke. Et langt og uskønt juridisk forløb fulgte til glæde for meget få.

I 1984 trækker Alfred Petersen sig som formand for Læsø Biavlerforening, men fortsætter som aktivt bestyrelsesmedlem frem til sin død i 1988.

Stig Irving Petersen husker sin far som meget optaget af bi- og dronningeavl. Han husker også, at det var spændende, når der skulle sendes bier til Sjælland med fly fra Læsø.

Modtageren var Orla Svendsen fra Statens Biavlsforsøg i Lejre ved Roskilde. Han indsamlede i begyn-

delsen af firserne bimateriale fra en række bistader på Læsø for at vurdere biernes racerenhed ud fra farve og andre ydre kendetegn.

Til Læsø-Posten udtaler Orla Svendsen nogle år senere: ”Vi må konstatere, at det er en ren brun bi. Det er den mest racerene, der er tilbage af den gamle danske bi. Den bi, man har nu på Læsø, repræsenterer et genmateriale, der er bevaringsværdigt”. Han fortsætter: ”Man kunne udstede en fredningsdeklaration for den brune bi. Men det ville være lidt kedeligt, hvis man ikke er enige på Læsø i det ønske”.

En række turbulente år fulgte efter det først lovindgreb i 1989. Først i 2005 fandt man en samarbejdsordning, hvor et område ved Danzigmand blev udlagt som parringsområde for brune bier. Ordningen kræver imidlertid et stort arbejde af biavlerne. På grund af biernes særlige biologi skal alle øens unge dronninger nemlig bringes til dette område for at blive parret. Genetisk er ordningen også en udfordring for avlerne, da udvalget af forskellige droner (hanner) er en begrænsning. Man må løbende tilføre og skifte bifamilierne i området for at undgå indavl.

To biavlere har især været primus motor i dette store bevarings- og oplysningsarbejde: Bjørn Johansen og Carl-Johan Junge.

Bjørn Johansen er indfødt Læsøbo. I 1985 overtog han efter faderens død dennes plads i bestyrelsen for Læsø Biavlerforening. Bjørn Johansen har i alle årene frem til i dag varetaget en stor del af foreningens praktiske arbejde, biskole for nye medlemmer, opgaver ved Skovhytten og fælles voksbehandling. Bjørns velordnede bigård har gennem årene været et samlingspunkt for foreningens medlemmer, men også haft flere besøg af fine og prominente personer: ministre, forskere og sågar et japansk tv-hold.

Carl-Johan Junge har som formand for foreningen fra 1988 og i en næsten uafbrudt periode frem til 2020 spillet en stor udadvendt rolle som kontaktperson til myndigheder og beslutningstagere. I biavlsskredse er Carl-Johans navn og den brune bi nærmest synonyme. I 1992 blev Læsø Biavlerforening og Carl-Johan Junge tildelt Miljøprisen af Danmarks Biavlerforening. I 2017 modtog både Bjørn Johansen og Carl-Johan Junge Guldnålen, Danmarks Biavlerforenings højeste udmærkelse. I dag er Klaus Richter Hansen formand for Læsø Biavlerforening.

Kilder

Ud over de i artiklen nævnte personer er historien skrevet på baggrund af Læsø Biavlerforenings gamle forhandlingsprotokol og ældre numre af Læsø Posten på Lokalhistorisk Arkiv.

Torben Nielsen, Bryrup ved Silkeborg (f. 1947). Fotograf og biavler med brune bier. Var i 2016 med til at stifte Foreningen for brune bier i Danmark, der har til formål at udbrede kendskabet til den oprindelige honningbi.

Passerrosen, sommerfuglekorset og den halve hest

Om hverdagsmagi og hekserier på Læsø

I sensommeren 2021 gik jeg på jagt med lommelygte og kamera. Jeg havde hørt om, at man andre steder i Danmark har fundet mystiske mærker ridset ind i træværk og mure på ældre bygninger. Spørgsmålet var, om det samme var tilfældet på Læsø. Museumsgården, som kan spores helt tilbage til 1634, var det oplagte sted at starte. Men som det jo ofte er, var jeg nær ved at lukke sagen og gå skuffet hjem, da det første mærke endelig dukkede op, midt på døren mellem bryggers og køkken. Kun 1 tomme i diameter og godt skjult i mørket. En lille hilsen fra en ukendt afsender.

Med hjælp af historiker Louise Hauberg Lindgaard fra HEX! Museum i Ribe kunne vi slå fast, at der er tale om et magisk beskyttelsesmærke, som i øvrigt findes i mange udformninger, men det vender vi tilbage til. Lige præcis dette mærke er det, man kalder en passerrose, fordi den er fremstillet med en passer. Hvis man følger mærkets ydre cirkel, ser man mindst fem prikker, hvor passerens ene spids har siddet, mens man har tegnet de indre halvcirkler. Kommer man helt tæt på, ser man, at linjerne er forkullede – man

har altså varmet passeren godt op, inden man tegnede, sikkert i køkkenets ildsted, som er få meter væk. Hvor-
når og af hvem mærket er sat, er svært at afgøre, men vi ved, at beskyttelsesmærkerne og genstande som søpindsvin, nedgravede heste og jdepotter samt meget andet skulle afværge hekseri, lynnedslag, sygdom og andre ubehagelige ting. Passerrosen markerer først og fremmest, at man ledte efter forklaringer og løsninger på uforklarlige hændelser. Sygdom blandt mennesker og dyr hørte ofte under det uforklarlige, og så var det nærliggende at tro, at der lå ond intention bag. I Cyprianus fra 1771 kan man for eksempel læse, at “om nogen forgøres (forhekkes) af en kvinde, så han ikke kan elske nogen anden, da skær på sengestedet med en kniv et pentakel (pentagram)” (Espegaard, 1998, s. 103), hvilket underbygger, at de tegn og mærker, vi finder, har været tillagt mere end en dekorativ effekt. Passerrosens placering mellem køkken og bryggers indikerer, at den har skullet beskytte øl, mælk og smør for hekserier. Man mente nemlig langt op i tiden, at et ondsindet menneske kunne forhekse disse, hvis de

*Passerrosen på Museumsgården.
Foto: Peter Mortensen.*

Sommerfuglekorset på Søndre Kirkevej 12.

*Lillian Kristensens billede
af det makabre fund.*

kom i nærheden af dem. Vi ved fra Grüner Nielsens 'Læsøfolk i gamle dage', at nærmede man sig en gård på Læsø, kunne det ske, at man så gårdens folk løbe væk med kærnen for at gemme den.

En hest under gulvet

Efter fundet af passerrosen måtte jeg undersøge, om der kunne gemme sig flere levn i samme stil på Læsø. Det viste sig da også at være tilfældet. Da Lillian Kristensen for få år siden renoverede sin tanggård i Gl. Østerby, dukkede dele af skelettet fra en hest op under gulvet. Hestens kranium og forben var gravet ned, der hvor indgangsdøren til stalden engang har været. Stalden må være relativt ny, eftersom der er brugt savskåret tømmer i konstruktionen, så det er tænkeligt, at den er bygget i den sidste halvdel af 1800-tallet. Forklaringen på den nedgravede hest findes måske i Den Lede Bog af Espegaard, hvor han skriver, at "Jens Peter Gajs bedstefar på Læsø mistede hele tiden heste, så der måtte være hekseri med i spillet. Han henvendte sig derfor til en troldkat, som havde Cyprianus, og fik det råd, at han skulle grave en død hest ned inden for stalddøren, vel at mærke i et hul, der var så stort, at hesten kunne stå op."

En anden mulighed dukkede op, da jeg blev kontaktet af ejerne af Søndre Kirkevej 12. De skulle nemlig i gang med at rive staldbygningen ned og gav mig lov til at gennemgå den for beskyttelsesmærker inden. Det vakte straks min nysgerrighed, da de fortalte, at de ved overtagelsen af ejendommen fik besked på, at en bestemt bjælke i stalden aldrig måtte fjernes. Det tydede på, at der i hvert fald var noget overtro på spil. Der dukkede en hel del indridsede mærker op, mange sikkert tilfældige, men særligt ét var interessant, nem-

lig et kryds med en lodret streg på hver side. Mærket havde været kalket over flere gange og var ikke særlig tydeligt, men det ligner grangiveligt et sommerfuglekors. Sommerfuglekors er tidligere blevet dokumenteret i England, hvor man har gjort flere fund ved døre og vinduer i ældre bygninger og endda på døbefonte. Præcis som med den nedgravede hest i Gl. Østerby og passerrosen på Museumsgården var sommerfuglekoret placeret ved en indgang. Det var nemlig kradset ind i murværket lige ved siden af døren til stalden. Mærket kunne måske affejes som tilfældigt krimskrams, men placeringen indikerer, at der er tale om et beskyttelsesmærke, som skulle holde hekse fra at komme ind i stalden og forgøre dyrene.

Hvad for en heks

Når vi taler om hekse, tænker vi ofte på de forfærdelige hekseafbrændinger i 'den mørke middelalder', men i virkeligheden tog hekseafbrændingerne først rigtig fart i starten af det 17. århundrede - omkring 80 år efter Reformationen. I 1617 udstedte Christian d. 4. 'Forordningen om troldfolk og deres medvidere', og i løbet af de næste bare 5-6 år fandt 60% af alle hekseprocesser i Danmark sted, mens den sidste officielle hekseafbrænding fandt sted i 1693. Blandt eliten var der en forestilling om, at hekse indgik en pagt med djævelen, og de mente, at hekse mødtes til store hekseabbatter og var ude på at skade den gode protestantiske kirke. Blandt jævne folk fandtes der helt andre og mere jordnære forestillinger, og en djævelpagt var slet ikke nødvendig for at bedrive hekserier. Det, vi i dag ville kalde magi, var en del af hverdagen på en måde, som vi ikke kan forestille os nu. Man kunne godt bede den kloge mand eller kone i landsbyen om

at helbrede koen med muld fra en kirkegård, samtidigt med at man mistænkte naboen for at have brugt ond magi til at gøre den syg. I kystnære samfund kunne det ske, at fangsten var dårlig, og så skete det, at man begyndte at tænke, at der lå hekserier bag, mens man i landbrugssamfund var fuldstændig afhængig af høsten og dyrene, og derfor er der fra disse områder mange sager, hvor kvinder og mænd beskyldes for at skade husdyr og fødevarer fra landbruget. Ud af 676 bevarede danske retsprotokoller fra hekkesager nævnes djævelen kun i 13, og de kendte sager fra Læsø følger samme tendens.

I Forordningen om troldfolk og deres medvidere nævnes 'characteres' (at indridse eller skrive tegn, her med magisk betydning) som en hemmelig kunst, der skal straffes med landsforvisning. Passerrosen, som-

merfuglekorset og den nedgravede hest, som alle med stor sandsynlighed er nyere end 1617, afslører, at det var sværere end som så at få folk til at makke ret og lægge hverdagsmagien på hylden.

Kilder:

- Dahl, Kurt. (2006). Troldkarle og hekse på Læsø. *Læsø Museum: Årsskrift*.
- Espegaard, Arne. (1998). *Den Lede Bog*. Hjørring: Vendsyssel Tidens Forlag.
- Forordning om troldfolk og deres medvidere. (1617).
- Grüner Nielsen, H. (1924). *Læsøfolk i gamle dage*. København: Det Schønbergske Forlag.
- Hoggard, Brian. (2019). *Magical house protection: The Archaeology of Counter-Witchcraft*. Berghahn Books.

Anna Søe studerer Heritage Management ved Aarhus Universitet og var praktikant på Læsø Museum i sensommeren og efteråret 2021.

Kurt Dahl

Restaurant Hummerens Hus

Foto: Privat eje.

Denne artikel handler om Hummerens hus, som tidligere husede søfarts- og fiskerimuseet, i Vesterø. ”Huset”, som jeg efterfølgende kalder det, er ofte blevet betegnet som det ældste hus i Vesterø, og efter sigende skulle det være fra ca. 1872 og benyttet i forbindelse med bygning af havnen. I artiklen vil jeg prøve at belyse husets alder og hvem der byggede det, dog uden at vurdere, om det er Vesterøs ældste hus eller ej. Det sidste kræver, at også andre huses alder skal undersøges.

Matrikel 180-a og b

Huset ligger på den matrikel, der hedder 180-o, i Vesterø sogn. I 1844 fik Danmark en ny matrikulering. Det nummersystem, der da blev indført, er det samme som bruges i dag. For husets vedkommende er det derfor let at se, at matrikel 180-o er kommet fra den matrikel, der oprindeligt hed 180. Efter de regler, der har været gældende fra 1844, sker der ved en deling af en parcel i to dele, i dette tilfælde nr. 180, at den ene parcel får nummer 180-a, og den anden 180-b. Efterfølgende delinger af disse matrikler vil medføre

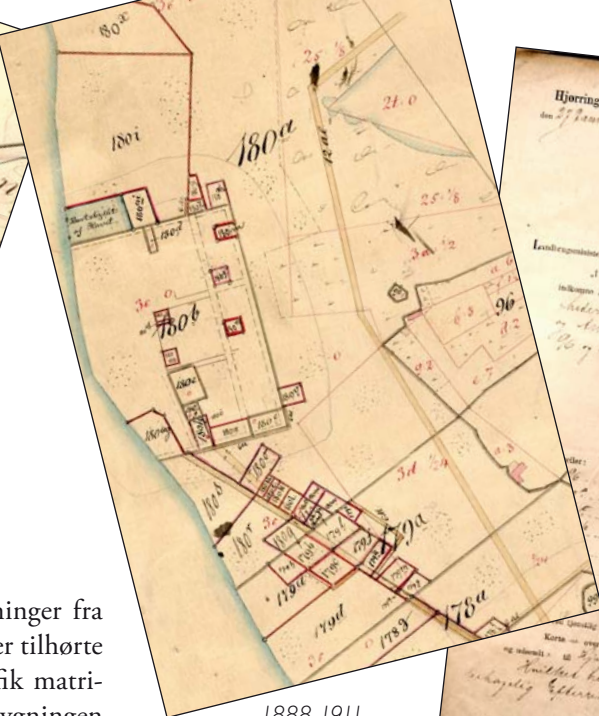
nye bogstaver efter tallet 180; og fortsætter delingerne udover alfabetet, så kommer der i første omgang to bogstaver, således at der måske kan findes en parcel, der hedder 180-aa osv. Dette blot for at forklare systemet, hvis man ikke på forhånd var bekendt dermed. I 1872 blev matrikel 180, som ejedes af Peder Nielsen Albretsen Rulle, delt, da der skulle bruges en pæn stor del af denne matrikel til den nye havn, som skulle etableres i Vesterø. Peder Nielsen Albretsen Rulle døde i 1876, og derefter overgik ejerskabet til hans døtre Ane Margrethe og Ane Katrine Pedersen, som derfor spillede en stor rolle i forbindelse med den videre udstykning af matriklen.

Her ses et udsnit fra Hjørring amts journal for året 1872, og den endelige tilladelse fra Indenrigsministeriet, hvor der søges og gives tilladelse til den omtalte udstykning i forbindelse med havnebyggeriet.

183.	- se for	Plan over udstykning af nr. 180 af Vesterø Havn og Kvarter.	6
------	----------	--	---

1854-1888

1888-1911

Efterfølgende skete der mange udstykninger fra matrikel nummer 180-b, som var den del, der tilhørte havnen. Men ingen af disse udstykninger fik matrikelnummer 180-o, og dermed heller ikke bygningen af det hus, vi i dag kender som Hummerens hus.

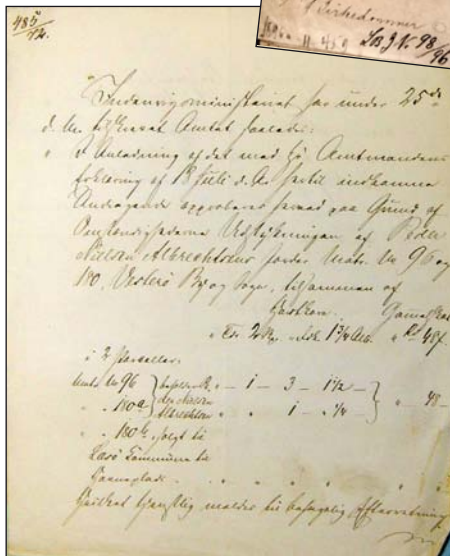
Men for matrikel nr. 180-a's vedkommende, som var den del, Peder Nielsen Albretsen Rulle beholdt, kom der til at gå mange år, før der skete udstykninger derpå. Vi skal helt frem til 1897.

Matrikel 180-o opstår, og huset bygges

Efterfølgende ses to kortudsnit. Det første er kortet, der var gældende fra 1854-1888, hvorpå ses, at havnematriklen 180-b er påtegnet længst til venstre, og at matrikel 180-o endnu ikke er blevet oprettet.

Det næste kortudsnit dækker perioden fra 1888 til 1911, hvorpå ses, at både matrikel 180-a og 180-b er blevet yderligere udstykket, og nu ses også matrikel 180-o og øvrige matrikler på det, der i dag hedder Vesterø Havnegade.

Efter brevet fra Indenrigsministeriet er alt det

Her ses brevet fra Indenrigsministeriet i 1897, hvor matrikel 180-o oprettes sammen med andre matrikelnumre.

formelle i orden i forhold til udstykningerne; og efter en tinglysning i 1892, hvor det blev bekendtgjort, at Ane Margrethe og Ane Kirstine Pedersen havde overtaget boet efter Peder Nielsen Albretsen Rulle, og derefter kunne handle på egne vegne, kom der gang i udstykningerne og handlerne.

Her følger teksten fra skøde- og panteprotokollen, hvor adkomsten for døtrene til det arvede gods blev tinglyst i 1892:

Attest. At Boet efter den d. 11. Marts 1876 afdøde Husmand Peder Nielsen Albretsen /:Rulle:/ af Vesterø er overtaget af hans myndige Døtre Ane Margrethe og Ane Kirstine Pedersen uden offentlig Skiftebehandling, det bliver herved overensstemmende med Skifteprotokollen attesteret under Haand og Embedssegl. Læsø Birks Skifteret d. 21. Marts 1892, Borberg (L:S) Gebyr 3 Kr. Papir 30 Ø. Tre Kroner tredive Ører. Denne Attest udbedes tinglyst som Adkomst for de indbemeldte Piger paa Huset M.N. 96 og 180a i Vesterø af Htk. 2 Skp. 1 ¾ Alb. Sidste Kjøbesum 200 Kr. For Vedkommende, Hoffmann. Læst paa Læsø Birketing d. 11 April 1892 og protokl. V fol. 428, Borberg.

Der gik altså en rum tid, fra Peder Nielsen Albretsen Rulle døde i 1876, til døtrene lod skifteattesten tinglyse i 1892. Men det var der selvfølgelig heller ingen grund til, når der ikke skulle ændres noget på matrikel 180-a, eller matrikel nummer 96, som de også arvede fra deres far.

Men allerede i 1892 begyndte Ane Margrethe og Ane Kirstine at lave aftaler om de forskellige lodder, som blev godkendt ved brevet fra Indenrigsministeriet i 1897, men døtrene var forhindret i at gøre disse handler færdig pga. af den manglende udstykningsgod-

kendelse og måtte derfor vente på det omtalte brev.

Matriklen nummer 180-o, som er emnet for denne artikel, blev i 1897 tilskødet hovmester Eskild Nielsen Eskildsen. Skødet følger her:

Skøde - Herved Skøde og endelig overdrage undertegnede Ane Margrethe Pedersdatter og Ane Kathrine Pedersdatter begge af Vesterø paa Læsø til Hovmester Eskild Nielsen Eskildsen den os tilhørende Eiendomsparcel i Vesterø, som ifølge Landbrugsministeriets Skrivelse af 25 Januar 1897 er skyldsæt under Matr. No 180-o uden Hartkorn, Gammelskat eller Tiende. Overdragelsen sker efter følgende Overenskomst: 1) Det Solgte der allerede er tiltraadt af Køberen staar fra Dato for hans Regning i enhver Henseende og overdrages med de samme Rettigheder, Byrder og Forpligtelser hvormed det har tilhørt os, dog indestaas for Vanhjemmel. 2. Alle forfaldne eller fremtidige Skatter og Afgifter af enhver Art paahvile Køberen. 3. Købesummen er 47 Kr. hvilke Syv og Fyrretyve Kroner er os betalte og gælde vore Underskrifter paa nærværende Skøde tillige som Kvittering for Modtagelsen. 4. Omkostningerne ved nærværende Skødes Udfærdigelse, Stempling og Tinglysning bæres af Køberen. 5. Retsanmærkning frafaldes om at det ikke af Skøde og Pantebøgerne ses, at den solgte Parcel er frigjort fra de Matr. Nr. 96 og 180a i Vesterø, hvorfra den er udstykket paahvilende forheftelser eller dog at disse er Parcellen uvedkommende. Jeg Eskild Nielsen Eskildsen indgaar som Køber i et og alt paa Foranstaaende. Læsø den 8 December 1897. Som Køber Eskil Nielsen Eskildsen. Som Sælger Ane Magrete Pedersdatter, Ane Katrine Pedersdatter. Til Vitterlighed C.M. Simonsen, Carl Pedersen. Paategnet til Thinglæsning. Parcellen har intet Hartkorn og er fri for Gammelskat. Hjørring Amt den 15 December 1897, H. Linnemann Kst. Læst

inden Læsø Birkething 20 December 1897 og protokol-
leret VI Fol. 11, A.L.E. Fischer.

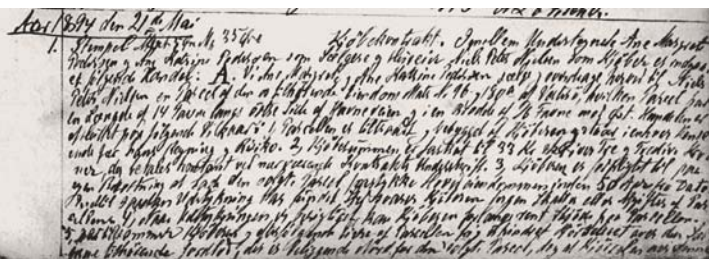
Samtidig med tinglysningen af dette skøde blev
der også tinglyst en obligation, som Eskild Nielsen
Eskildsen havde udgivet til Læsø Spare- og Laanekas-
se, imod et lån på 500 kr. Hvad pengene skulle bruges
til vides ikke.

En ting, der er interessant i denne sammenhæng,
er en købekontrakt og en transport af samme, som
blev udfærdiget 3 år tidligere, nemlig i 1894. Købe-
kontrakten var aftalt imellem Ane Margrethe og Ane
Katrine Pedersen på den ene side, og en mand ved
navn Niels Peter Nielsen på den anden side. Købekon-
trakten følger her:

*Kjøbekontrakt. – Imellem Undertegnede Ane Margrete
Pedersen og Ane Katrine Pedersen som Sælgere og Hu-
seier Niels Peter Nielsen som Kjøber er indgaaet følgende
Handel: A. Vi Ane Margrete og Ane Katrine Pedersen
sælger og overdrager herved til Niels Peter Nielsen en
Parcel af den os tilhørende Eiendom Matr. No 96 og
180a af Vesterø, hvilken Parcel har en længde af 14
favne langs østre Side af Havneveien og i en Bredde af
16 Favne mod Øst. Handelen er afsluttet paa følgende
Vilkaar: 1. Parcellen er tiltraadt og bebygget af Kjøbe-
ren og staar i enhver Henseende for hans Regning og*

*Risiko. 2. Kjøbesummen er fastsat til 33 Kr. Skriver Tre
og Tredive Kroner, der betales Kontant ved nærværen-
de Kontrakts Underskrift. 3 Kjøberen er forpligtet til
paa egen Bekostning at lade den solgte Parcel frastykke
Hovedeiendomme inden 50 Aar fra Dato. Indtil Jor-
dens Udstykning har fundet Sted svarer Kjøberen ingen
Skatter eller Afgifter af Parcellen. 4. Naar Udstyknin-
gen er berigtiget kan Kjøberen forlange rent Skjøde for
Parcellen. 5. Det tilkommer Kjøberen og efterfølgende
Eiere af Parcellen fri og uhindret Kjørselsret over den
Sælgeren tilhørende Jordlod, der er beliggende Nord for
den Solgte Parcel, dog at Kjørselen over denne Jordlod
ikke udstrækkes nordligere fra Parcellen end nødven-
digt. 6. Retsanmærkning frafaldes om den Hovedeien-
dommen paahvilende Pantegjeld og om de om Dele af
samme Eiendom indgaaede Brugskontrakter. 7. Alle
ved nærværende Kontrakts, senere Skjodes Oprettelse,
Stempling og Thinglæsning forbundne Udgifter udredes
af Kjøberen. B. Jeg Niels Peter Nielsen erkjender herved
at have kjøbt den ommeldte Parcel paa de foranstaaende
Betingelser, som jeg forpligter mig til nøie at overholde
og efterkomme. Til Bekræftelse ved vore Underskrifter
vidnesfast. Læsø den 19 Mai 1894. Som Sælger: Ane
Magrete Pedersen, Ane Katrine Pedersen M.f.p. Som
Kjøber: Niels Peter Nielsen. Til Vitterlighed om Iagtta-
gelse af D.L. 5-1-7, P. Chr. Jerup, C.M. Simonsen. Læst
inden Læsø Birkething den 21de Mai 1894 og protokol-
leret V Fol. 493, A.L.E. Fischer.*

Købekontrakten viser, at Niels Peter Nielsen har byg-
get et hus på matriklen, som ved udstykningen i 1897
fik betegnelsen 180-o. Denne købekontrakt blev, lige-
ledes i 1894, transporteret til Eskild Nielsen Eskildsen,
sammen med en købekontrakt på en anden lod, som

hidtil havde tilhørt Ane Margrethe og Ane Katrine Pedersen. Tilsammen er det disse to lodder, som kom fra matrikel 180-a, der blev til matrikel 180-o i udstykningsskrivelsen i 1897.

Her følger købekontrakten og transporten til Eskild Nielsen Eskildsen:

Købekontrakt. Imellem undertegnede Ane Margrethe Pedersen og Ane Katrine Pedersen af Vesterø som Sælgere og Hovmester Eskild Nielsen Eskildsen af Vesterø som Kjøber har indgaaet følgende Handel: A. Vi Ane Margrethe Pedersen og Ane Katrine Pedersen sælger og overdrager herved til Hovmester Eskild Nielsen Eskildsen en Parcel af den os tilhørende Ejendom Matr. Nr. 96 og 180a af Vesterø, og hvilken Parcel der er beliggende øst for den Kjøberen ifølge Købekontrakts Transport af Dags Dato tilhørende Eiendom i Vesterø har en Udstrækning i Øst og Vest af 12 Favne og i Syd og Nord af 14 Favne. Handelen er afsluttet paa følgende Vilkaar: 1. Parcellen overtages strax af Kjøberen og staar fra Dato for hans Regning og Risiko i enhver Henseende. 2. Kjøbesummen er fastsat til 14 Kr. skriver Fjorten Kroner, der er os Kontant betalte. 3. Kjøberen er forpligtet til inden 50 Aar fra Dato at lade Parcellen fraskifte Hovedejendommen paa egen Bekostning. Kjøberen svarer intet Vederlag for Skatter og Afgifter af Parcellen. 4. Naar Udstykningen er berigtiget kan Kjøberen forlange sig meddelt rent Skjøde paa Parcellen. 5. Retsanmærkning frafaldes for den Hovedejendommen paahvilende Pantegjæld saavel som om de om dele af samme indgaaede Brugskontrakter og om en Kjørselsservitut. 6. Alle Omkostninger ved nærværende Kontrakt og dette Skjødes Oprettelse, Stempling og Thinglæsning udredes af Kjøberen. B. Jeg Eskild Nielsen Eskildsen Vedkjender herved at have Kjøbt den ommeldte Parcel paa de for-

anstaaende Betingelser, som jeg forpligter mig til nøje at opfylde. Til Bekræftelse ved vore Underskrifter vidnesfast. Læsø den 29de Maj 1894. Som Sælger Ane Margrethe Pedersen, Ane Katrine Pedersen. Som Kjøber E.N. Eskildsen. Til Vitterlighed om Iagttagelse af D.L. 5-1-7-5, P. Carlsen, J.A. Bach. Læst inden Læsø Birkething den 16de Juli 1894 og protokolleret V Fol. 498 og 499, A.L.E. Fischer.

Og transporten fra Niels Peter Nielsen til Eskild Nielsen Eskildsen:

Kjøbekontrakt Transport. Undertegnede Huseier Niels Peter Nielsen af Vesterø transporterer og overdrager herved fra mig og Arvinger til Hr. Hovmester Eskild Nielsen Eskildsen af Vesterø den mig ifølge Købekontrakt af 19de f.M. tilkommende Ret til at erholde Skjøde paa en Parcel af Matr. Nr. 96 og 180a af Vesterø. I Overdragelsen er endvidere indbefattet det af mig paa Parcellen opførte Hus med dettes mur- og nagelfaste appertinentier derunder 1 Kakkellovn (hvorimod jeg forbeholder mig Ret til at nedtage og bortføre Komfuret) samt Ejendommens øvrige rette Tilliggende og Tilhørende. Overdragelsen sker paa følgende Vilkaar: 1. Det Solgte overtages strax af Kjøberen og staar fra Dato for hans Regning og Risiko i enhver Henseende. Dog forbeholder jeg mig Ret til uden Vederlag at forblive boende i Ejendommen til 1st September d.A. 2. Kjøbesummen er fastsat til 1300 Kr. skriver Et Tusinde Tre Hundrede Kroner, der berigtiges paa følgende Maade:

Ved nærværende Kontraktens Underskrift betales

1. Kontant	300 Kr.
2. Den 1st August d.A. betales	400 Kr.
3. Resten	600 Kr.
betales Kontant og skadesløst mm	1300 Kr.
11te Decembar d.A.,	

dog at Kjøberen har Ret til om han maatte ønske det at indbetale Afdragene tidligere end herom stipuleret. 3. Kjøberen er forpligtet til inden 50 Aar fra 10de ds. at regne paa egen Bekostning at lade den solgte Ejendom fraskilt Hovedejendommen. 4. Naar Kjøbesummen paa foranstaaende Maade er betalt og Udstykningen berigtiget, kan Kjøberen forlange rent Skjøde paa Ejendommen. 5. Skatter og Afgifter af Ejendommen udredes af Kjøberen pr. 1st Januar 1895. 6. Det tilkommer Kjøber af den solgte Parcel Kjørselsret saavidt nødvendigt gøres over den Del af Hovedeiendommen, der ligger nord for den solgte Eiendom. 7. Retsanmærkning frafaldes om den Hovedeiendommen paahvilende Pantegjæld og om de om Dele af samme indgaaede Brugskontrakter. 8. Alle med nærværende Dokuments og senere Skjødes Udstædelse, Stempling og Thinglæsning forbundne Udgifter udredes af Kjøberen. Jeg Eskild Nielsen Eskildsen erkjender herved at have kjøbt den omhandlede Eiendom paa de foranstaaende Vilkaar som jeg forpligter mig til nøie at overholde og efterkomme. Til Bekræftelse med vore Underskrifter vidnesfast. Læsø den 19de Mai 1894, Niels Peter Nielsen, Eskild Nielsen Eskildsen. Til Viterlighed, M.H. Lindgaard Andersen, Jens Chr. Olsen. Dags Dato modtaget afdrag paa Kjøbesummen med 400 Kr., for hvilke Fire Hundrede Kroner herved kvitteres. Læsø den 15de Juni 1894, Niels Peter Nielsen. Læst inden Læsø Birkething den 16de Juli 1894 og protokolleret V Fol. 499.

Af disse tinglyste papirer ses, at grunden, som Eskild Nielsen købte, blev afregnet til Ane Margrethe og Ane Katrine Pedersen, og huset samt deri værende inventar blev afregnet til Niels Peter Nielsen.

Umiddelbart kan det virke forkert, at Eskild Nielsen Eskildsen betaler sammenlagt 47 kr. (33 + 14

kroner) til Ane Margrethe og Ane Katrine Pedersen for jorden, og 1300 kroner til Niels Peter Nielsen for hus og inventar. Jordpriserne passer fint i forhold til andre handler på samme tid. Men for husets vedkommende er vi heldige, at vi ad anden vej får bekræftet, at Eskild Nielsen Eskildsen i 1896 ejer et hus til en værdi af 12-1300 kroner. Dokumentet, der viser dette, findes i Læsø birks indkomne breve for året 1896 og omhandler hans kones sygdomsforløb. – her ses et udsnit af brevet:

Paagjældende er bosiddende i Vesterø paa Læsø, hvor han efter ^{indk. Opl.} ~~Ejendommen~~ ejer et Hus til Værdi c. 12-1300 Kroner ligesom han anses for at være en efter sin Stilling nogenl. velstaaende Mand.

"Paagjældende er bosiddende i Vesterø paa Læsø, hvor han efter indk. Opl. ejer et Hus til Værdi c. 12-1300 Kroner ligesom han anses for at være en efter sin Stilling nogenl. velstaaende Mand."

Husets videre historie

Huset har altså sin oprindelse i perioden fra marts 1892 til 1894, som er den periode, hvorfra Ane Margrethe og Ane Katrine Pedersen kunne handle på egne vegne, og frem til maj måned 1894, hvor handlen mellem Niels Peter Nielsen og Eskild Nielsen Eskildsen sker. Mere præcist vil byggeåret nok have været 1892-1893, da det ses, at Niels Peter Nielsen bor i huset ved handlens indgåelse.

Husets videre historie bliver sværere at dokumentere. Vi ved, at der blev bygget et hus lige ved siden af, nemlig en slagterforretning, med privat bolig. Hvor når dette hus blev opført, vides ikke og er heller ikke

Her ses huset med slagterforretningen, som er opført på samme matrikel. Foto: Læsø Museum.

undersøgt, da denne artikel udelukkende handler om det hus, vi i dag kender som Hummerens Hus.

Huset, der blev til Hummerens Hus, blev som nævnt opført i perioden 1892-1893, og ved den følgende folketælling i 1901 er der angivet følgende beboere på matriklen, nemlig Eskild N. Eskildsen og hans tre børn Emilie Johanne, Peter Gai og Emmy Thora. Om de boede i huset eller i det nyopførte hus med slagterforretning, hvis det på det tidspunkt var bygget, ved jeg ikke. I de efterfølgende folketællinger er det heller ikke muligt at opklare, om de bor i det ene eller det andet hus, og om huset evt. er lejet ud. Ved folketællingen i 1921 ses, og at der for første gang kan læses ud af folketællingerne, at der bor 3 familier

på matrikel 180-o, nemlig slagter Jens Christian Pedersen og familie, som i alt omfatter 6 personer, sadelmager Frode Emil Andersen, som bor alene, og endelig fisker Niels Peder Emanuel Pedersen med sin familie, der består af 7 personer. Der må have været trangt på matrikel 180-o. I de efterfølgende folketællinger 1925 og 1930 er der ligeledes tre familier på matriklen. Noget kan tyde på, at huset med slagterforretning måske er bygget kort før 1921, men det står hen i det uvisse.

Ejere af matrikel 180-o

Til afslutning på denne artikel kommer her en oversigt over husets ejere igennem tiden:

- 08. april 1918 – Jens Christian Pedersen, som købte 180-o af Eskild Nielsen Eskildsen.
- 01. maj 1961 – Hovmester Osvald Bøggild Pedersen.
- 26. juli 1965 – Slagtermester Benny Larsson.
- 07. august 1967 – Slagtermester Erik Jensen.
- 14. februar 1969 – Gårdejer Niels Ivar Sigfred Nielsen.
- 10. november 1976 – Læsø Hjemstavnsforening, som omdannede huset til søfarts- og fiskerimuseum.
- 23. november 2016 – Foreningen Hummerens Hus Søfarten køber huset og omdanner det til restaurant. Forskellige forpagtere står for driften.
- 31. december 2021 sælges huset til Karen Vognsgaard og Flemming Christensen, der driver det som restaurant.

Kurt Dahl, Svenstrup har arbejdet med sin læsøslægt og Læsøs kulturhistorie i 27 år og skrevet flere artikler til årsskriftet.

Museumsforeningen for Læsø 2021

Oprettelse, formål og virke

Foreningen blev stiftet den 11. november 1982, og dens formål er at udbrede forståelsen og interessen for de natur- og kulturhistoriske værdier på Læsø. Foreningen virker som støttekreds for Læsø Museum, og foreningens bestyrelse er repræsenteret i bestyrelsen for Læsø Museum ved tre medlemmer. Privatpersoner, firmaer og institutioner kan optages i foreningen som medlemmer.

Årligt kontingent er 100 kr. Medlemskab giver gratis adgang til museet, gratis årsskrift samt mulighed for at deltage i udvalgsarbejdet eller ved frivilligt arbejde for Læsø Museum.

Publikationsfonden

Fondens formål er bl.a. at støtte udgivelsen af publikationer om Læsø og gennem salg og formidling at sikre, at også "smalle" publikationer om Læsø-emner når ud til medlemmer og interesserede.

Adresse:

Museumsforeningen for
Læsøs publikationsfond ved
Birgit Stoklund

Hjemmeside:

www.laesoe-museumsforening.dk

Bestyrelsen

Bodil Kessler*, *formand*
Holmbækvejen 10
9940 Læsø
Tlf. 21 57 61 85
bodilkessler@mail.dk

Birgit Stoklund*, *kasserer*
Starbækvejen 10
9940 Læsø
Tlf. 29 72 30 89
birgit-stoklund@hotmail.com

Jens-Christian Olesen*, *næstformand*
Birte Strøm, *sekretær*
John Andreasen
Ann-Elisabeth Lose
Anette Agerboe da Rosa

* Medl. af Læsø Museums bestyrelse

Læsø Museum 2021

Oprettelse, formål og virke

Læsø Museum blev oprettet den 22. april 1938 og har siden 1. januar 1985 haft status som statsanerkendt, kulturhistorisk lokalmuseum. Museets formål er at indsamle, bevare og formidle genstande og oplysninger om Læsøs kultur- og naturhistorie.

Bestyrelsen

Jess Jessen Klixbüll, *formand*
Repr. for de kulturbærende foreninger på Læsø
Folmer Hjorth Kristensen, *repr. for Læsø Kommune*
Jette Strøm, *repr. for Læsø Kommune*
Jette Munk. Fra 8.9. 2021 Bodil Kessler
repr. for Museumsforeningen
Birgit Stoklund, *repr. for Museumsforeningen*
Erik Møller Sørensen. Fra 8.9. 2021 Jens
Christian Olesen *repr. for Museumsforeningen*
Bertel Fog, *repr. for erhvervsforeningerne på Læsø*
Henrik Gjøde Nielsen, Særlig sagkyndig
Dir. og Forskningschef ved Nordjyllands Kystmuseum

Museumsleder:

Simon Kyhn-Madsen

Museumsassistenter:

Lili Jepsen
Niels Erik Nielsen

Sommerkustoder:

Elly Thomsen
Ida Tonsgaard Jakobsen
Irene Stoklund Svendsen
Karin Engel Jønsson
Mai Tonsgaard Jakobsen
Maj-Britt Engel Libonati
Nels Nielsen
Torbjørn Ydegaard

LÆSØ MUSEUM 2022

Museumsgården

Museumsvej 3, Byrum

Museumshuset

Byrum Hovedgade 68, Byrum

Åbningstider og arrangementer

se: laesoe-museum.dk

Følg os på Facebook

@laesoemuseum

Entré:

16. februar - 12. april:

Voksne 80 kr. Børn og unge u/18 år fri entré

Turoperatorer 1000 kr. per bus

13. april - 22. oktober:

Voksne 100 kr. (billetten gælder som entré begge steder)

Børn og unge u/18 år fri entré

Turoperatorer 1500 kr. per bus. (Adgang begge steder)

23. oktober - 22. december:

Voksne 80 kr. Børn og unge u/18 år fri entré

Turoperatorer 1000 kr. per bus.

Rundvisning på Museumsgården og i Museumshuset
(kun efter aftale):

Billet + kr. 500,- (hverdage)

Billet + kr. 750,- (lør/søn- og helligdage)

*Halv pris på entré og rundvisning for firmamedarbejdere
og foreningsmedlemmer hjemmehørende på Læsø ved for-
udbestilling af rundvisning.*

Hedvigs Hus

Linievejen 36, Østerby

Læsø Museum og Hedvigs Hus'

Laug afholder en række arrange-
menter i løbet af sæsonen.

FN 162 "Ellen"

Information vedrørende sejldage
og medlemskab kan fås via både-
laugets **facebookside** "Museums-
skibet ELLEN på Læsø".

Lokalhistorisk Arkiv

Byrum Hovedgade 68

20.01 - 24.11:

Torsdage kl. 10-14, dog ej Skær-
torsdag og Kristi Himmelfart.

Administration

Byrum Hovedgade 68

9940 Læsø

laesoe-museum@laesoe.dk

www.laesoe-museum.dk

ISBN 978-87-88683-60-8

ISSN 1903-8372